

SZAKDOLGOZAT

Boller Eszter Johanna

2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet
Tájvédelmi-és Tájrehabilitációs Tanszék

IDENTITÁSKOTÓ TÁJELEMEK VIZSGÁLATA SZÉKESFEHÉRVÁR MINTATELEPÜLÉSEN

Kisiskolás célközönség tájhoz való kötődésének vizsgálata

Konzulens: Dr. Földi Zsófia

Belső bíráló:

Külső bíráló:

Tanszékvezető:

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

6.13. sz. függelék: A MATE egységes szakdolgozat / diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója

4.2. sz. melléklete: Nyilatkozat a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről

A hallgató neve: BOLLER ESZTER JOHANNA
A Hallgató Neptun kódja: RDOEJB
A dolgozat címe: IDENTITÁSAKÖRÖK TÁJÉLEMEK SZÉKESFEHÉRKÖN
A megjelenés éve: 2023
A konzulens intézetének neve: TÁJÉPÍTÉSZETI, TELEPÜLÉSTERVEZÉSI ÉS DÍSZKERESZETI INT.
A konzulens tanszékének a neve: TÁJVEDELMI- ÉS TÁJREHABILITÁCIÓS TANSZÉK

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlant állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: 2023 év 11 hó 06 nap

Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

NYILATKOZAT

Boller Eszter Johanna (név) (hallgató Neptun azonosítója): RDOEJB
konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot¹ áttekintettem, a hallgatót az
irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól
tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védeésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*3}

Kelt: 2023 év 11 hó

belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendő.

³ A megfelelő aláhúzendő.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	7
1.1 Célkitűzések, módszerek	7
1.2. A mintaterület választásának indoklása.....	8
1.3. A szakdolgozat fogalomhasználata, értelmezése	8
2. A téma aktualitása.....	9
2.1. A tájidentitás fogalma	10
2.1.1. A tájidentitás szintjei.....	11
2.1.2. A tájidentitás hazai és nemzetközi tendenciái	11
3. A mintatelepülés bemutatása	12
3.1. Természeti adottságok.....	13
4. Székesfehérvár identitását meghatározó történelmi korok és örökségük	13
4.1. A mocsárváros.....	14
4.2. 12-13. század Székesfehérvár fénykora, királyi székváros	14
4.3. Török hódoltság 145 éve.....	15
4.4. 18. század, a Barokk	16
4.5. 19. század Klasszicizmus, ipari forradalom, filoxéra, vasútépítés	16
4.6. 20. század, II. Világháború, 1930-as évek, Nagyipar.....	17
4.7. A közelmúlt	18
5. Tájstabilitás, hagyományos tájhasználatok.....	20
6. A felszínborítás változása a 18. század végétől napjainkig	22
7. A művelési ágak és a népesség alakulása	23
8. Székesfehérvár „agglomerálódása” a népesség területi átrendeződése.....	24
9. Táj értékek.....	27
9.1. Kulturális örökség - Országos művi értékvédelem.....	27
9.2. Helyi művi értékvédelem	28
9.3. Táj- és természetvédelmi értékek.....	28
10. Tájidentitást erősítő tényezők, gyakorlatok.....	30
10.1. ITS által meghatározott települési identitást erősítő tényezők.....	30
10.2. Tájhoz való kötődést erősítő gyakorlatok Székesfehérváron.....	30
10.2.1. A Sóstó látogatóközpont	30
10.2.2. Vadvédelmi Központ és Községi ház.....	31
10.2.3. Szent István Király Múzeum	32
11. Székesfehérvár identitásalkotó tájelemeinek feltárása	32
11.1. A tájidentitás mérésére szolgáló módszerek	33
11.2. A kérdőív felépítése	34

11.3. A vizsgált általános iskolák	36
12. A kérdőív eredményei	37
12.1. Szabad asszociáció	37
12.2. A településsel való elégedettség	37
12.3. A feltárt tájelemek összesen	37
12.4. A tájelemek típusai	40
12.5. A tájidentitás kötődési szintjei	40
12.6. Az általános iskolák különbségei	42
12.7. Kötődést gyengítő, negatív tájelemek	43
12.8. Településfejlesztéssel kapcsolatos elképzelések	44
12.9. Jövővel kapcsolatos tervek, területi preferenciák	45
12.10. A válaszokból hiányzó jelentős területek	45
13. Eredmények összegzése	46
14. Összefoglalás	49
Irodalomjegyzék	50
Ábrajegyzék	53
Mellékletek	55

1. Bevezetés

1.1 Célkitűzések, módszerek

Szakdolgozatom végső célja kisiskolás célközönség tájhoz való kötődésének vizsgálata, **identitásalkotó tájelemeinek feltárása Székesfehérvár mintatelepülés** közigazgatási határán belül. Ezt megelőzően a település szintjén azon folyamatok, adottságok áttekintésére törekszem, amelyek a tájhoz való kötődésre valamilyen módon hatással lehetnek.

A téma aktualitását az adja, hogy a szakdolgozat nagy mértékben a hazai tájakra vonatkozó legaktuálisabb feladatokat tartalmazó Nemzeti Tájstratégia célrendszerén alapszik.

A szakdolgozatra vonatkozóan nincsen egységesen definiált, ismert módszertan. Az általam kialakított módszerek feltehetően más településeken is alkalmazhatók.

A szakdolgozat módszerének **három fő pillére van**: *Szakirodalmi áttekintés - Szakmai szempontú kutatás – A gyerekek bevonásával történő kérdőívezés.*

A szakirodalmi kutatás részeként áttekintem a Nemzeti Tájstratégia (NTS 2017-2026) célrendszerét és az abban rögzített feladatokat. Átnézem a tájidentitáshoz hasonló különböző fogalmak meghatározásait és az országos, nemzetközi tendenciákat majd **mintatelepülésre leszűkített** vizsgálatokat végzek, melynek részei:

- Történeti korok és örökségi elemeik vizsgálata
- Egyes, a magyar táj állapotát meghatározó hajtóerők vizsgálata a mintatelepülés léptékében
- Székesfehérvár táji értékeinek számbavétele
- A tájhoz való kötődést erősítő, szemléletformáló gyakorlatok

Ezeket a vizsgálatokat katonai térképek, Corine felszínborítási adatbázis, egyéb alaptérképek, a TeIR adatbázisa és egyéb szakirodalmi és internetes források alapján végzem el.

Az objektív, szakmai szempontú kutatás után kérdőívezés módszerével, székesfehérvári általános iskolák tanulóinak segítségével megismerem a **gyerekek szubjektív véleményét, feltárom az általuk meghatározott identitásalkotó tájelemeket** és elemzem a tájelemek elhelyezkedéséből, az iskolák adottságaiból, az oktatás szerepéből

adódó összefüggéseket. Ezen eredményeket hőtérképen, térképen, diagrammokon és táblázatban szemléltetem.

1.2. A mintaterület választásának indoklása

Székesfehérvár hazánk egyik **legnagyobb múltú** települése, ennek értelmében rendkívül gazdag örökségi értékekben (Ld. 4. fejezet) A hosszú és gazdag középkori történetét azonban kedvezőtlen események sora követte, amely előidézte a város jelentőségének **hanyatlását**, egyes meghatározó elemeinek eltűnését. (Ld. 4.5, 4.6. fejezet) A település évszázadok óta kialakult településképe, amely korról-korra, rétegekben képződött rendkívül változatos. Székesfehérvár egyre bővülő településszerkezete ma tíz különböző városrésze oszlik, melyek egymás közelségében egymástól nagyban eltérő karakterrel rendelkeznek, a műemlékekben gazdag történelmi belvárostól az azt körülvevő lakótelepekig, majd a városszéli iparterületekig. (TAK 2017) A tájhasználat, a táj-és településkép gyors változékonysága miatt potenciálisan Székesfehérváron a hozzá kötődő érzelmek és identitástudat is változik.

A különböző korok-és karakterek keveredése, a város történelmi jelentősége, a településszerkezetben betöltött központi szerepe miatt választottam vizsgálataim tárgyául Székesfehérvárt, hiszen úgy gondolom az identitásalkotó tájelemek feltárása ilyen adottságokkal rendelkező településen különösen érdekes lehet.

1.3. A szakdolgozat fogalomhasználata, értelmezése

Mivel a Nemzeti Tájstratégia a Tájjegyzmény értelmében a települések teljes közigazgatási területét a táj részének tekinti, így szakdolgozatomban Székesfehérvárról **mint tájrészletről** gondolkodom, a településhez való kötődést pedig **tájidentitásként** vizsgálom.

A tájrendezés általam megismert eszközrendszerével vizsgálható folyamatok alanya a táj, ezért a tájidentitás fogalmát meghatározó források (Ld. 2.1. fejezet) közül azokat veszem alapul, amelyek nem pszichológia, személyiségtudomány hanem táj-központúak. A tájépítészet társtudományának, a földrajztudománynak, valamint a tájakkal kapcsolatos stratégia (NTS 2017-2026) fogalom meghatározását alapul véve, a tájidentitást, mint **bizonyos területekhez fűződő egyéni, vagy kollektív kötődést vizsgálom.**

Az egyénekre vonatkozó tájidentitás mellett számba veszem Várkonyi Gábor István munkájában (Várkonyi, 2020) meghatározott helyidentitás fogalom alapján a **település**

identitását, vagyis a város jellegzetes vonásait, alkotóelemeit, karakterét, a hely szellemét befolyásoló, megváltoztató egyes **történelmi korokat**, és azok örökségeleit.

Identitásalkotó tájelemként a közösség számára **leginkább meghatározó** tájelemeket értem, amelyek az egyének számára valamilyen módon jelentőséggel bírnak, egyéni vagy kollektív élményeken, benyomásokon alapulva a kötődésüket meghatározzák:

- A városról alkotott asszociációik, mentális képük elemei
- A városhoz kapcsolódó érzelmi kötődést (büszkeség, kellemes érzés, esztétikai preferencia) meghatározó elemei
- A jövőképüket, vágyaikat, preferenciáikat meghatározó elemek
- Negatív érzelmek megtestesítői (esztétikailag nem preferált, kellemetlen érzést keltő területek)

2. A téma aktualitása

Az **Európai Tanács** által 2000-ben Firenzében aláírásra megnyitott és 2004-től hatályos Európa országai közötti együttműködésen alapuló **Európai Tájegyezmény** (továbbiakban Tájegyezmény), a táj *védelmének-kezelésének-tervezésének* lehatárolás nélküli megvalósulásának céljából jött létre. Az Tájegyezmény értelmében a táj *„az ember által érzékelt terület, amelynek jellege természeti tényezők és/vagy emberi tevékenységek hatása és kölcsönhatása eredményeként alakult ki”*. (INT-01) A dokumentum a táj szellemi és természeti értékeit egymással egyenrangúnak tekintti (Csorba, 2010, old.: 5.), valamint a Tájegyezmény további jelentősége, hogy ez az első olyan dokumentum, amely a degradált és kiemelt értékkel rendelkező tájat egy szinten kezeli, az emberek életminőségének mindenhol fontos tényezőjének tekinti, legyen az urbanizált, leromlott, természetközeli vagy értékekkel teli. (INT-02)

Az Európai Tájegyezményhez Magyarország **2008-ban** csatlakozott. Ezzel, a közös, európai örökséget jelentő eszmék és elvek megőrzésének és megvalósításának érdekében általános és egyedi intézkedések végrehajtásának kötelezettségét vállalta magára. A feladatok végrehajtásáért elsőként a *„Munkaprogram az Európai Tájegyezmény végrehajtására.”* c. dokumentum készült el, a **hazai tájstratégia** megalkotása pedig **kiemelten fontos feladatként** lett meghatározva. (NTS 2017-2026)

Ezt követően, számos munkafolyamat után készült el a 2017-2026-os időintervallumra vonatkozó **Nemzeti Tájstratégia** (továbbiakban **NTS (2017-2026)**).

Ezen Stratégia a feladatok végrehajtásának érdekében számos elvet szem előtt tartva egy átfogó célt fogalmaz meg a hazai tájakra vonatkozóan: „***a táji adottságokon alapuló felelős tájhasználatot.***”

E cél elérésének érdekében a következő alcélok lettek meghatározva (NTS 2017-2026, 8. old.):

- „*Táji adottságokon alapuló felelős tájhasznosítás*”
- „*Élhető táj, élhető település, bölcs tájhasznosítás*”
- „*A tájidentitás növelése*”

A Stratégia ezen alcéljainak harmadik pillére az – bár az egyes célok egymásra kölcsönösen ható folyamatokon alapulnak – aminek kérdésével kapcsolatban megalapozó vizsgálatokat végzek Székesfehérvár mintatelepülésen belül.

2.1. A tájidentitás fogalma

A szülőföldhöz, különböző helyekhez, tájegységekhez való kötődésről már **több ezer éves iratokban**, így ókori római- és ószövétségi szövegekben is olvashatunk. Csányi Vilmos (1999) humánetológiai írásában a bizonyos területekhez való vonzódásról - amely során a legkülönbözőbb kultúrákban élő emberek tagjai megjelölnek, birtokba vesznek és védelmeznek bizonyos területeket - mint az ember veleszületett térfoglaló viselkedéséről ír, mint kultúrától független, ösztönösen belénk kódolt viselkedés. (INT-03) A Nemzeti Tájstratégia, a tájidentitást, csakúgy mint Csorba Péter (2010) a földrajztudomány képviselőjében a személyes, csoport, nemzeti, nemzetiségi vagy akár kontinentális önazonosság kialakítójaként, tájhoz kötődő identitásérzésként, ezzel együtt tájhoz való kötődésként értelmezi.

Számos tudományterület határoz meg a tájidentitáshoz hasonló fogalmakat, amelyeket a szakdolgozatban használt fogalmak tisztázása érdekében Várkonyi Gábor István (2020) további forrásokat bemutató munkája alapján áttekintek.

A **helyidentitás** fogalmát kétféleképpen lehet értelmezni. Az egyik az egyénre vonatkozó pszichológiai folyamat, amely Forrest és Keans (2001) szerint akkor jelenik meg, mikor a hely különlegessége és egyedisége révén a személyes identitás részévé válik és kialakul az ember és a hely/környezet közötti érzelmi kapcsolat. A másik meghatározás pedig a hely szellemére, jellegzetes vonásaira értendő. Proshansky et al. (1983) munkája szerint a **helyidentitás** nem csupán érzelmi kötődés egy adott helyhez, hanem összetett kognitív,

gondolkodással összefüggő struktúra a komplex és sokféle fizikai környezet megéléséről. A **városhoz kapcsolódó identitás** Lalli (1992) megfogalmazásában kifejezetten települések egészére vonatkozik, a **topológiai identitás** Félonneau (2004) szerint szociális tényezőket is tartalmaz, a helyhez és az ott lakókhoz való együttes kötődés, kollektív, kulturálisan átítatott gondolkodásmód. A Tournous és Rollero által leírt (2020) **helyidentifikáció** azokkal az emberekkel való csoporttagságot fejez ki, akik a lakóhelyük által határozzák meg magukat, a **helykötődés** pedig (Hildalgo és Hernandez 2001) érzelmi kapcsolat bizonyos helyek irányába. (Várkonyi, 2020)

2.1.1. A tájidentitás szintjei

A tájidentitásnak jól elkülöníthető szintjei vannak, amelyeket Csorba Péter (2010) munkája alapján veszek számba. Az **egyéni identitás** a legszubjektívebb kötődési szint, amely általában olyan táj felé irányul, amelynek nincs különösebb tájesztétikai, tájökölógiai értéke, így a leghétköznapiabb terület felé is kialakulhat, egyéni emlékeken, benyomásokon alapul. A **kisközösségi táji kötődés** egy csoportvéleményt jelez, sokak véleményének összegzése, a közvélekedés alakítja ki, a lokálpatriotizmus egyik formája. A **régiós identitás** egy nagyobb léptékű, nem természetföldrajzi határok mentén kialakuló kötődést jelent, amely az azonos természetföldrajzi környezet, közös történelmi múlt, speciális sajátosságok alapján alakul ki. A **nemzeti identitás** egy nemzet egész közösségéhez, tájához fűződő kötődést fejez ki. (Csorba, 2010)

2.1.2. A tájidentitás hazai és nemzetközi tendenciái

A Nemzeti Tájstratégia (2017-2026) a tájidentitás csökkenésére hívja fel a figyelmet, melynek különböző okait tárja fel. A **generációkon átnyúló földtulajdon** hiánya, a **városlakóság**, az **internetes világ**, a **gátak nélküli információ áramlás**, a „Cyber” **generáció felnövekedése**, a **globalizáció**, a **hagyományos tájgazdálkodási tudás elvesztése**, a **területhasználat természeti adottságoktól való függetlenedése** mind-mind a folyamatot erősítő tényezők.

A NTS meghatározásán kívül már számos és egyre több szakirodalom foglalkozik a táj és a társadalom közötti kapcsolat elvesztésével, a tájidentitás csökkenésével.

Timothy T. M. Lam (2021) munkájában például a posztmodern kultúra és tájidentitás kérdésének kihívásait vizsgálta **Hollandiában**. Augé-t idézve (1995) megállapította, hogy vannak jelentés nélküli helyek (ún. „*non-places*”), amelyek a szupermodernitás hatására **elvesztették egyediségüket**, ezzel együtt a társadalom is elveszti a hozzá való

kötődés lehetőségét. Ezért a tendenciáért három fő jellemzőt okol. Ilyen a történelemnek, mint stabil pontnak, a távoli múlt ismeretének elvesztése, az **események túlzott áradata**.

A **mobilitás** és a **globalizáció**, amelyek hatása által az egyes területek, városok egyre inkább hasonlóvá válnak egymáshoz, elvesztik különleges vonásaikat és ezáltal a lakosok elveszítik a hozzájuk való egyéni kötődés lehetőségét

A túlzott **individualizmus** kialakulásával pedig elveszik a kollektív gondolkodásmód és memória. (Timothy, 2021)

Yuhan Shao et. al (2020) munkájában **Kína** gyors urbanizációs változásai és a tájidentitás kapcsolatának megértésével foglalkozik. Leírja, hogy a globalizált világban a városfejlődés hatékonysága került előtérbe a város és lakóinak szoros kapcsolatával szemben. A fejlett városok leutánczása miatt a városok **homogenizációja** alakul ki, a lokális adottságok analizálásának hiányában a modern épületek építése során elvesznek azok az egykori, hagyományos, **szabadon bejárható területek**, ahol a helyi kultúra és az emberek közötti kapcsolat ki tudott teljesedni, háttérbe szorulnak a tradicionális értékek. (Yuhan, Eckart, Kevin, & Zhenying, 2020)

Dömötör Tamás (2009) szerint a XI. század számos kihívást ad a kor társadalmának. A mai korra jellemző **globalizáció** és **neofília** (folytonos újdonság keresése) miatti generációs szakadékok, a biológia és kulturális diverzitás csökkenése felelős az identitás csökkenéséért. Dömötör a **helyi közösségek aktív bevonásának** fontosságára hívja fel a figyelmet.

A kitekintések után, a szakdolgozat következő részében **Székesfehérvár mintatelepüléssel kapcsolatos vizsgálatokat** végzem el.

3. A mintatelepülés bemutatása

Székesfehérvár a **Dunántúlon**, a **Mezőföld északi részén** helyezkedik el, **Fejér vármegye székhelye**. Budapest és a Balaton között félúton található, fontos közúti-, vasúti-, közlekedési és logisztikai csomópont. (KVP 2020-2025)

A város kistérségi központi szerepköre tekintetében a munkaerőpiac és közlekedés szervezés központja, kis-és nagykereskedelmi, pénzügyi szolgáltatások koncentrálója, oktatási központ jelentős rekreációs szerepkörrel. Kistérségi központi szerepköre mellett

megyei, regionális és néhány esetben még ezeken is túlmutató feladatokkal rendelkezik. (IVS 2008)

3.1. Természeti adottságok

A település az Alföld nagytáj és Mezőföld középtáj részét képező (KVP 2020-2025) Közép-Mezőföld és a Sárrét kistájak területén helyezkedik el. (Dövényi, 2010) **Éghajlata** mérsékelt meleg-mérsékelt száraz, az **évi középhőmérséklet** 10,2-10,4 °C. A két kistáj **domborzatát** részben lösszel fedett hordalékkúpsíkság valamint lösszel fedett kavicstakarók maradványai alkotják. A város területének síkvidéki jellege ellenére **földtani** felépítése rendkívül tagolt (INT-04), felszíni földtanát Magyarország felszíni földtani térképe alapján nagyrészt eluviális-deluviális üledék, homokos lösz, lösz és futóhomok alkotja. (INT-05) **Talaja** löszös üledéken képződött **mészlepedékes csernozjom**, amely igen kedvező termékenységű, mezőgazdasági kultúrtájak talajfélesége. **Növényzete** az erdősztyeppterület része, mélyebb fekvésű részein lápi-és mocsári vegetációval. Az évszázadok óta művelt területen ma a legjellemzőbbek a **nagyábrás szántóterületek**. (Dövényi, 2010) Székesfehérvár területe a Duna közvetlen **részvízgyűjtő** területén található. A **vízhalózati** állandó vízű részei átfolyó jellegűek, az eredő vízfolyások időszakosak. A város fő vízfolyása a Gaja-patak az északnyugati-nyugati területeken, valamint a Császár-víz, amely a Velencei-tó legnagyobb tápláló patakja. Csapadékvizek fogadása szempontjából jelentős felszíni vizek még a Jancsár csatorna, az Aszalvölgyi-és Basa árok, legnagyobb állóvíz a Sóstó, kisebb vízfelület a Bányató, az északi és nyugati területeken pedig több mesterséges tavat is kialakítottak, amelyek a Gaja-patak és a Sárrét talajvizéből táplálkoznak. (KVP 2020-2025)

4. Székesfehérvár identitását meghatározó történelmi korok és örökségük

Székesfehérvár a történelmi **múltjáról elhíresült** település, a történelmi korok rétegződése a **település identitásának az alapja**. A település mára kialakult és ma zajló folyamatait is csak a múlt áttekintésével lehet értelmezni, ezért számba veszem Székesfehérvár identitását meghatározó egyes történelmi korokat és azok örökségeit.

4.1. A mocsárváros

A **Sárvíz** és a **Gaja** megrekedt vizeinél (Lenner, 2016) a **Bakony** és a **Vértes** hegységeinek és a **Mezőföld** lefolyástalan területének találkozásánál (TAK 2017) létrejövő **mocsarak** kitűnően **védელmezhető** szigeteket hoztak létre, így a 10-11. századi magyaroknak kedvező **„mocsárváros”** jött létre. (Lenner, 2016) A mocsarakból kiemelkedő szigetek, hosszúkás földnyelvek (TAK 2017) egyikén jött létre a **Belváros**. (Lenner, 2016) A terület kedvező adottságai miatt nem meglepő, hogy ezt megelőzően Székesfehérvár városközpontja már a **neolitikumtól a honfoglalásig** is szinte **folyamatosan lakott** volt. Az ókorban a város még kis jelentőségű település volt, a tőle 12 km-re fekvő **Gorsium** azonban jelentős **útcsomópontként** szolgált. Székesfehérvárt jó védhetősége, központi szerepe, és Gorsium közelsége miatt Géza fejedelem idejében **fejedelmi központtá** választották. Ekkor a város és környezetének úthálózatát nagymértékben megváltoztatták, az ókori Gorsiumban lévő csomópontot Székesfehérvár történelmi Belvárosába helyezték, ami jelentős **kereskedelmi és hadi átmenő forgalmat** jelentett. (TAK 2017)

Ennek a korszaknak mára fennmaradt öröksége: A Sóstó Természetvédelmi Terület, az egykori ingovány maradványa (Lenner, 2016)

4.2. 12-13. század Székesfehérvár fénykora, királyi székváros

1018-ban Szent István Király Székesfehérvárt már **Királyi Székvárosának** nevezte, elkezdett megépülni a Nagyboldogasszonyhoz felszentelt **Királyi Bazilika**, Európa egyik legmonumentálisabb épülete A város neve Alba civitasról **Alba Regiává** változott. A település Belvárosa mellett ekkor már **külvárosok** is léteztek, a Budai külváros (Mai Zichy-liget környéke), a nyugati külváros (mai Palotaváros), és a déli újfalu (a mai Vörösmarty-tértől a Csikvári út torkolatáig). A nyugati külváros, mint a legnagyobb erődített települési egység több részre tagolódott, északon a Sziget külváros, délen az Ingovány falu, Délnyugaton a Johannita kolostor épületegyüttese és Szentkirályföldre falu kapott helyet. (TAK 2017)

Az államalapítás utáni évszázadokban Székesfehérvár az ország **szakrális központjává vált**. Koronázóvárosként és a királyok temetkező helyeként funkcionált. Esztergommal együtt, külső megjelenése alapján hazánk **első valódi városa** lett, (Lenner, 2016) az 1200-as évekig, Árpád-házi királyok idején az ország **fővárosaként** élte fénykorát. (TAK 2017)

A mór földrajztudós al-Idriszi (1154) írása szerint: „szép, pompás, sok épülettel, erős fallal. Népes vásárokat, ipart, pezsgőkereskedelmet és számos intézményt találni benne...” Az ország legfontosabb vásárát tartották a városban augusztus 20-án. (ÖHT 2021) Első kihirdetett, írott alkotmányunk az 1222-es Aranybulla Székesfehérváron került kihirdetésre. (Lenner, 2016) Az 1250-es évektől Buda lett az ország útjainak csomópontja, a királyi koronázó és temetkező hely azonban a **középkor végéig** Székesfehérváron maradt. (TAK 2017) A város helyzete egészen a török hódoltság kezdetéig privilegizált volt. (Lenner, 2016)

Ennek a korszaknak az öröksége:

Romkert: a Koronázó Bazilika romja (Nemzeti Emlékhely), az Országalma (Kulturális örökség), Belváros mai utcahálózata, Szent István Székesegyház (ÖHT 2021)

A kort felidéző programok:

Székesfehérvári Királyi napok: Augusztus 20-án kerül megrendezésre a Szent István ünnepe köré szervezett, több napos összművészeti fesztivál, a történelmi főváros legfontosabb eseménye. A Koronázási Ünnepi Játékok során többek között belvárosi házak falán történelmi képregények, korabeli öltözetet viselő gólyalábasok, királyi játékok és kézműves foglalkozások által elevenedik meg Székesfehérvár történelme. (INT-06)

4.3. Török hódoltság 145 éve

Székesfehérvár (ekkor Istolni Belgrad) a török hódoltság idején **jelentősen átalakult**. A Belváros **keleties** arculatot öltött, a középkori templomokból **mecsetek, dzsámik** lettek. Megjelentek a jellegzetes **török fürdők, boltok, kutak** a külvárosok házai pedig javarészt **elpusztultak** (Lenner, 2016) A Budai külváros elnéptelenedett. Ebben az időszakban alakult ki a város mai Fő utcája. (TAK 2017) A mai Öreg-hegyen ekkor már zajlott a szőlőművelés, egy török utazó 1664-ben kétezer szőlőskertről számolt be. (ÖHT 2021) A közigazgatási székhellyé vált város a közigazgatási kerület központjának szerepét látta el. Kifosztották a Királýsírokat, a Szent István Király által építtetett Koronázó Bazilikából löporraktár lett, majd egy robbanás következtében elpusztult. (ÖHT 2021) A város romos, elhanyagolt állapotban élte meg a törökök kivonulását, (Lenner, 2016) a középkor román és gótikus épületei szinte teljes mértékben eltűntek. (TAK 2017) A hajdani királyi központból egyszerű határvár lett. (ÖHT 2021)

Ennek a korszaknak az öröksége: Írott források, a Belváros mai Fő utcája, Mai kertvárosias településrészek (az egykori szőlőterületek helyén) Török fürdő (Rüzeldzse Rüsstem Pasa fürdője, ma Árpád fürdő), török kori ornamentális falfestmények maradványai a Szent Anna kápolnában (INT-07) (ÖHT 2021)

4.4. 18. század, a Barokk

A török betörés után a 18. században alakult ki az új, **barokk városkép**. Barokk, rokokó, majd cops stílusban újjult meg a város (ÖHT 2021), Székesfehérvár **középkorias** formában éledt újjá. Részben visszanyerte egykori egyházi, igazgatási és tágabb környezetében a piaci és kézműves központi szerepét. (Lenner, 2016) Az ország egészén betöltött főszerepe után azonban **regionális**, csak szűkebb környezetében vett **központtá** vált (Demeter & Gelencsér, 1990). A század elején a mai Felsőváros fejlődött a legdinamikusabban, falusias jelleggel terjeszkedve. (TAK 2017) A Rákóczi-szabadságharc kitörése előtt **német és morva** betelepülők jöttek a városba, megalapították a kézműves-és céhes ipart. (Lenner, 2016) A Belváros középkori utcaszerkezete megmaradt. 1777-ben Mária Terézia **Püspöki Székhellyé** nyilvánította Székesfehérvárt (ÖHT 2021) az 1780-as évek végén megkezdődött a **mocsarak lecsapolása** és a várfal megnyitása, megindult a várost átszelő csatornaépítés. Beépíthetővé váltak az addig lakatlan területek. (TAK 2017)

Ennek a korszaknak az öröksége: ma is látható templomok a Belvárosban, egykori rendházak (pl. a Szent István Király Múzeum mai központja) paloták (Püspöki Palota) a Belváros polgárházai mai formájukban, Rácváros (skanzen) (ÖHT 2021)

4.5. 19. század Klasszicizmus, ipari forradalom, filoxéra, vasútépítés

A 19. század elejétől a dús barokkot felváltotta a higgadt **klasszicizmus**. (TAK 2017) A század második felére Székesfehérvár gazdasága iparilag **fejletlenné** vált, főképp **mezőgazdaságból** élt. Jelentős gazdálkodási forma volt a rétgazdálkodás, kukoricatermelés és a szőlőkultúra. (Lenner, 2016) A század végén létesültek a város ellátását biztosító telephelyek, a villanygyár, a gázgyár és a vízmű. Elkészült a város **utcaszabályozása** és a **vízvezeték** hálózat. A Sóstói reptér a magyar repülés ipari központjává vált. Székesfehérvár késői ipari forradalma **népességgrobbanást** is okozott. Az 1870-es években a **filoxéra** elérte az Árpád-kori történettel rendelkező szőlőhegyet, így **megsemmisült a közel egy évezredes szőlőkultúra**. A város távolabbi területein, mivel felfedezték, hogy a kártevő rovar homokos területen nem él meg, új területeket

parcelláztak szőlőművelés céljából, az egykori Szőlő-hegy (későbbi Öreg-hegy) **beépült**. A század utolsó harmadában megindult a **vasútépítés**, amely nagyban meghatározta a város fejlődését, iparosítását a tájkép alakulását és tömegesen vonzotta a munkaerőt. A munkáslakások, negyedek építése céljából új parcellázások történtek. Megjelent egy új, a **természeti adottságoktól független**, derékszögben kereszteződő utcahálózatra épülő forma, a **lakófunkciójú telep**. (TAK 2017)

A korszak öröksége: Megyeháza, egykori Schmidegg palota, Víziváros, közutak rendszeres fenntartása, belvárosi polgárházak, Zichy-ligeti házsor, Zichy-liget Vörösmarty tér, Vörösmarty Színház térképi ábrázolások, telekkönyvek (ÖHT 2021)

4.6. 20. század, II. Világháború, 1930-as évek, Nagyipar

Székesfehérvár a 20. század elején műemlékekben bővelkedő **adminisztratív központtá** vált, **egyházi-és iskolaváros**, jelentős kézműiparral és agrár szerepkörrel. (Lenner, 2016) A század közepén kialakultak a város új, kertvárosias részei, amely a szőlőkultúra további visszaszorulásához vezetett. A két világháború között, a városba települő ipari ágazatok egyre több dolgozót fogadtak, az új üzemek-és a hozzájuk kapcsolódó lakótelepek helyigénye hatással volt a város területi növekedésére. Ekkor a hatékonyabb légvédelem érdekében a gyárak Székesfehérvár négy sarkába települtek. (KVP 2020-2025) A második világháború súlyos károkat okozott, az épületek egyharmada lakhatatlanná vált, a város felívelő fejlődése megtört, külső negyedek megsemmisültek. 1931 és 1941 között nagyszabású városfejlesztés kezdődött, jelentős nagyipari fejlesztések mellett új lakórészek tervszerű kiépítése vette kezdetét. Nagy útépítési láz indult meg. A városban három ágazatú ipar jött létre, a hadianyagot termelő Vadásztölténygyár (ma VIDEOTON), az IKARUS és a Könnyűfémű országos jelentőségűek lettek (ÖHT 2021.) A szocializmus évtizedeiben az ipar így elsőszámú gazdaság és városfejlesztő erővé vált, az iparvárossá terebélyesedő város lakosság száma is nőtt. (Lenner, 2016) 1966-ban a Történelmi Belvárost műemléki jelentőségű területté nyilvánították, majd kedvezőtlen településszerkezeti folyamatok bontakoztak ki. A külvárosok egy részét építési tilalommal halálra ítélték, a többszázéves hagyományú történelmi külvárosokat megszüntették, ott nagytömegű többszintes lakóépületeket emeltek. (ÖHT 2021) Megépültek Víziváros és Palotaváros lakótelepei, a Belváros és Palotaváros között húzódó Piactér hosszú útszakaszát 8 sávossá bővítették. (TAK 2017) Az előbbi folyamatoknak mára az lett a következménye, hogy **a város magját képező történelmi Belvárost nem hagyományos beépítésű lakóterületek, hanem a Szedreskert,**

Víziváros és Palotaváros lakótelepei határolják. (Lenner, 2016) Az 1970-80-as években az ország tíz legnagyobb iparvállalata közül három székesfehérvári volt. (ÖHT 2021)

A 20. században egyes írók eltérő véleménnyel írtak a városról. Szabó Dezső így nyilatkozott:

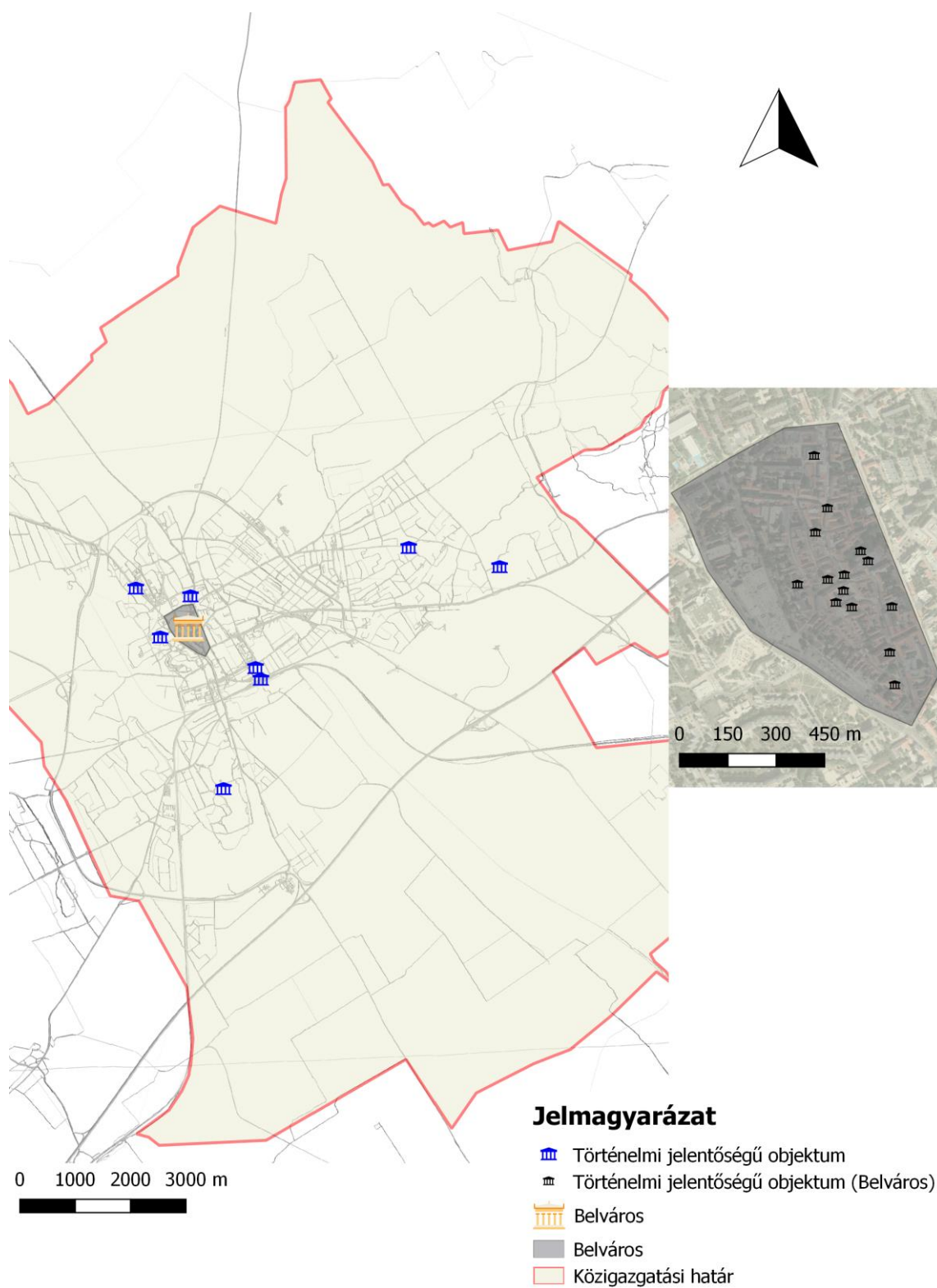
„Székesfehérvár ebben az időben első meglátásra nem volt csábító. A város, melyet ősi koronázó városként szoktak emlegetni, egyáltalán nem volt fejedelmi külsejű. A járdák melletti árkokban piszkos víz bűzhődött, sok helyen rossz krumpliköveken kellett járni. Még vízvezetéke sem volt az elmaradt városnak.” (Életeim II. kötet) (Demeter & Gelencsér, 1990)

Kodolányi János így írt az 1910-es évek második felének emlékeiről: *„Fehérvárt szeretem. Otthonosan érzem magamat benne, akár a házikabátomban. Tetszik a belső város kanyargó, szalagvékony utcáinak régi barokk képe, a külső részek falusias paraszti hangulata, tocsogó, sásos-bokros környéke, a kakasugrás szélességű folyócska, amely az iskolakert mellett ballag, s széles rétek vizét gyűjti össze, a távolban kéklő Vértess-hosszú háta.” (Demeter & Gelencsér, 1990)*

A 20. század utolsó 25 évében Székesfehérvár településszerkezete nagy mértékben átalakult, a hagyományos településkép és városarculat gyökeresen, szinte **brutálisan megváltozott.** (TAK 2017)

4.7. A közelmúlt

1997-óta a városban az ipari, vállalkozási struktúra fejlesztése kiemelt cél, így a város körül **ipari parkok** és **övezetek** gyűrűje fejlődik. (ÖHT 2021) Jelenleg hat ipari park található a város területén. (KVP 2020-2025) A rendszerváltás után a városfejlődés is jelentős változásokon esett át. A Történelmi Belváros hangulatára külföldi tulajdonú **multinacionális cégek, pláza, üzletláncok, óriásáruházak** megjelenésükkel nagy hatással voltak, a kertes városrészekben pedig lakóparkok jöttek létre. (ÖHT 2021) Számos olyan tendencia bontakozott ki ebben az időben, amelyek (Ld. 2.1.2. fejezet) a szakirodalmak szerint, aktuálisan a tájhoz való kötődés lehetőségét gyengítik.

1. ábra: Történelmi jelentőségű objektumok Székesfehérváron, (forrás: saját szerkesztés, alaptérkép: OSM tracks és Google Satellite)

5. Tájstabilitás, hagyományos tájhasználatok

Székesfehérvár **történelmi** átalakulása, nagyon változatos, különböző folyamatokat megélő múltjának bemutatása után rátérek a településtörténet **tájra fókuszáló vizsgálatára**. A település tájhasználatai az egyes korokban, például katonai térképek segítségével dokumentálva lettek. A különböző időszakok térképeinek összevetésével pedig láttatható, hogy mely területek azok, amelyeken, a történelem bélyegének ellenére a területhasználat **stabilan** megmaradt hagyományos voltában, ezzel az állandósággal a település lakosságának **identitás alapját** képezve. A II., III., IV. katonai felmérés és a 2006-os Corine felszínborítási adatbázis alapján az *2. ábrán* szemléltettem azokat a területhasználati kategóriákat, amelyek minden vizsgált térképen azonos területen jelentek meg, azaz stabil tájhasználatok.

A stabil tájhasználatok közül legnagyobb arányban **szántóföldek** láthatók, amely nem is meglepő, hiszen Székesfehérváron a szántóterületek minősége kiváló. (Ld. 3.1. fejezet)

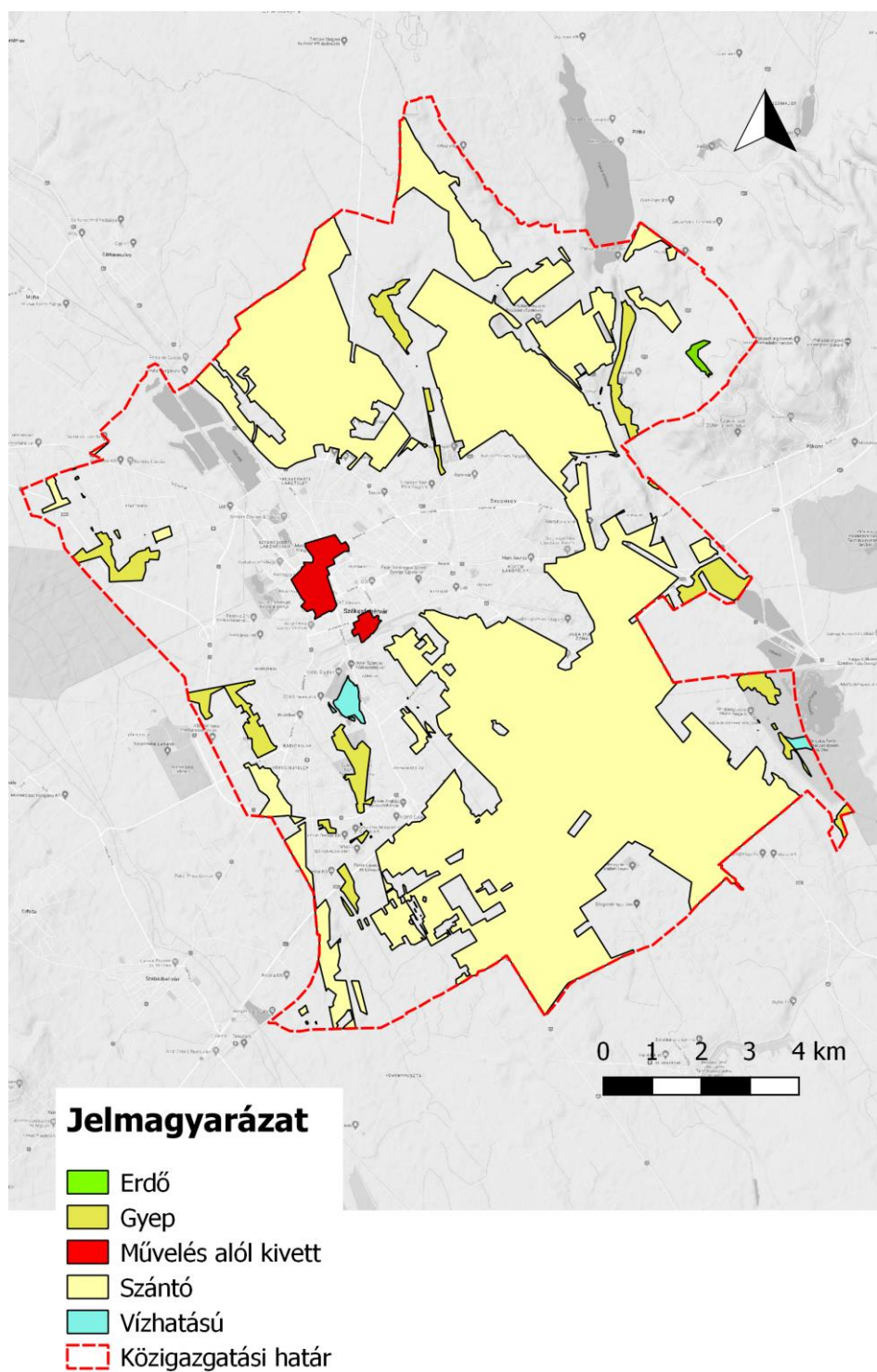
Művelés alól kivett területek a **Belváros**, attól Észak-Keletre eső terület (mai Zichy-liget környéke), amely ma műemléki jelentőségű terület, és a vasút mára műemléki környezete.

Elszórva **gyepterületek** látszanak amelyek mára több területen is egybeesnek az Ökológiai Hálózat egyes mag-és folyósó területeivel, valamint országos jelentőségű védett természeti területekkel. (Ld. 8. ábra)

Erdőterület Székesfehérváron a vizsgált időszakokban sosem volt számottevő, jelentős területhasználati kategória, a stabil tájhasználatok között is csak csekély mennyiségű erdő látszik. Az egykori jelentős vízhatású területek, ingoványok madaványa a **Sóstó** mai helyi jelentőségű természetvédelmi területe és a Sóstói Homokbánya Országos jelentőségű Természetvédelmi Területe. (Ld. 4.2. fejezet) valamint a mai **Dinnyés-Fertő** Természetvédelmi Terület részlete.

Legnagyobb változás a Belváros körül főképp keleti irányban látszik, hiszen erre terjeszkedett a város legnagyobb mértékben.

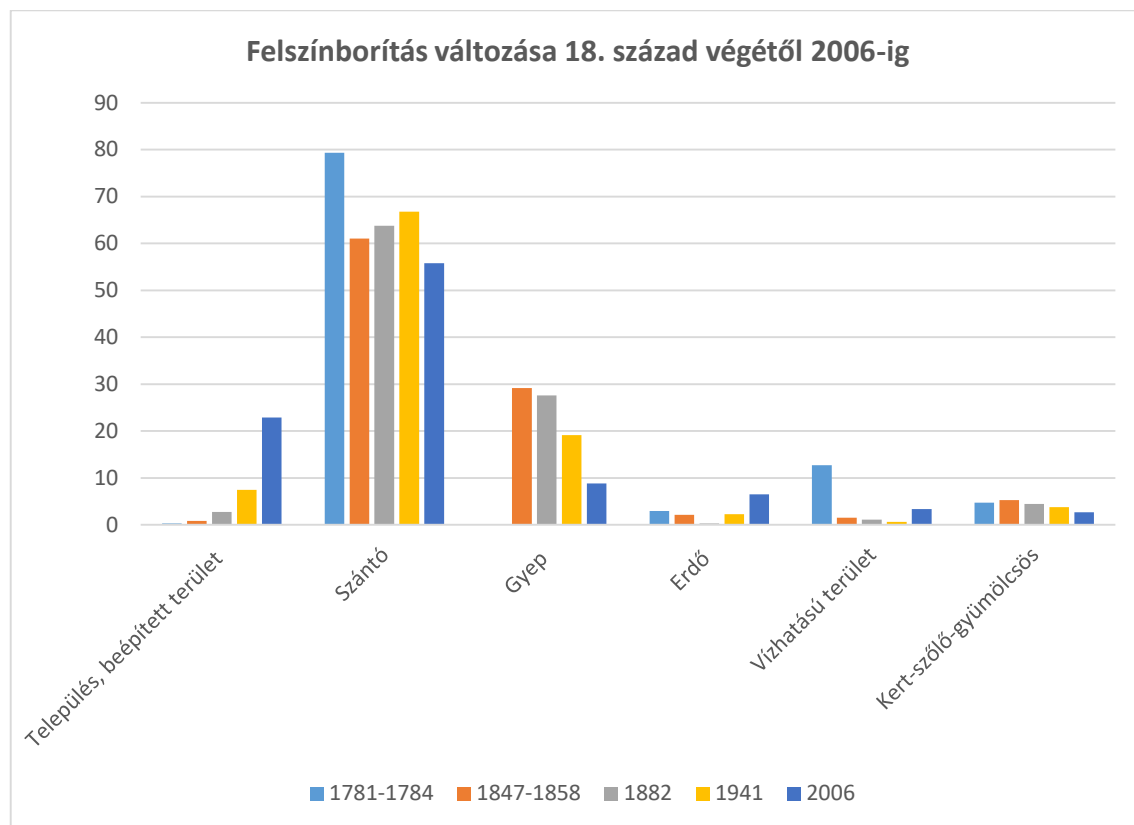
Szőlő, gyümölcsös-vagy kert a stabil tájhasználatok között egyáltalán nem jelenik meg.

2. ábra: Stabil tájhasználatok Székesfehérváron 1847 és 2006 között
(forrás: saját ábra, Alapadatok forrása: maps.arcanum.com, 2006 CORINE
felszínborítási adatbázis)

6. A felszínborítás változása a 18. század végétől napjainkig

A stabilan megmaradt tájhasználatok áttekintése után azt vizsgálom, hogy amely területeken **változás mutatható**, ott milyen arányok és tendenciák érvényesülnek az egyes területhasználatok között.

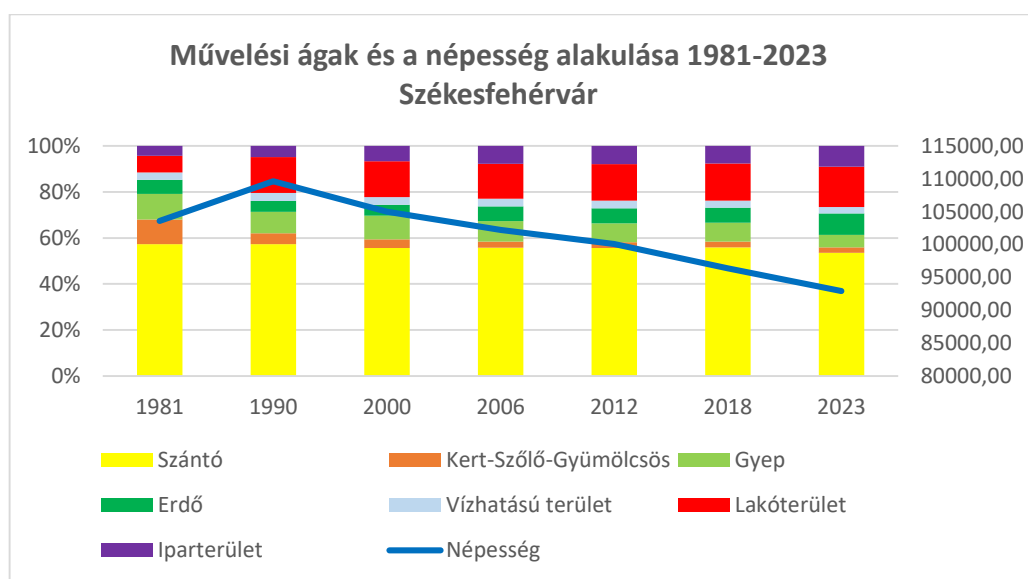

3. ábra: A felszínborítás változása a 18. század végétől 2006-ig, (forrás: saját ábra alapadatok forrása: maps.arcanum.com, 2006 CORINE felszínborítási adatbázis)

A diagrammon jól látható, hogy Székesfehérvár erősen **szántóföld dominálta** terület, amely mellett egykor a vízhatású területek is uralkodóak voltak, a város középkori lakóit a víz és a mocsár védte. Az első katonai felmérésen (Ld. 1. melléklet) az egykori mocsárvilág még javában érzékelhető volt, a lakóterület egyedül az egykori vár területén látható, az egykori külterületek (Lenner, 2016) (Budai külváros, Sziget és Ingovány) területén kert látszik. Majd a vizek lecsapolásával (Ld. 4.4. fejezet) a település növekedése megindult, elsőként főképp észak-keleti irányba, majd délen a vasút

területén. A művelés alól kivett területek aránya már 1781 és 1847 között is a háromszorosára nőtt (kb. 0,27%-ról 0,81%-ra), ám a 19. század ipari forradalmával a növekedés igen nagy tendenciát vett fel. A művelés alól kivett területek növekedésével szemben a szántó és gyepterületek erőteljesen csökkennek. Az erdőterületek a 19. századi lecsökkenésük után a 20. században elérték, majd meghaladták eredeti mennyiségüket. Székesfehérvár szőlőtermelése jelentős történelmi örökség, ezek helyét azonban mára jórészt átvették a kertvárosi beépítésű lakóterületek. (Ld. 4.6.. fejezet)

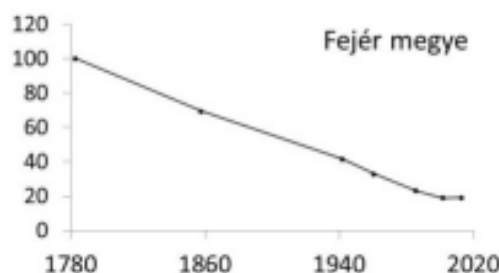
7. A művelési ágak és a népesség alakulása

4. ábra: A művelési ágak és a népesség alakulása 1981-2028 között (forrás: saját ábra, alapadatok forrása: 1981-es topológiai térkép, 1990,2000,2006,2012,2018 Corine felszínborítási adatbázis, 2023 Google Satellite, nepesseg.com)

Az 1981-es topográfiai térkép (Ld. 2. melléklet), az 1990,2000,2006,2012 és 2018-as Corine felszínborítási adatbázis és a mai állapotot rögzítő Google műholdfelvétel segítségével áttekintettem Székesfehérvár művelési ágainak és népességi alakulásának tendenciát.

1981-től 2023-ig Székesfehérváron az ipar-és lakóterületek a település közigazgatási területének 11,6%-áról 26,6%-ára növekedett a zöldfelületek (szántó-, gyepterületek, szőlő-kert-gyümölcsös- és a vízhatású- (mocsár, nádas, halastó) területek rovására. Ezzel szemben Székesfehérvárra is, mint az ország egészére (NTS 2017-2026) érvényes az a tendencia, hogy a nem művelt területek arányának növekedésének ellenére a népesség (1990 óta) csökken.

5. ábra: Természetközeli élőhelyek csökkenése Fejér megyében (forrás: NTS 2017-2026)

A művelés alól kivett területek növekedése mellett Fejér megyében 1780 óta a természetközeli élőhelyek folyamatos erőteljes csökkenése, a növényzeti örökség szegényedése jellemző.

8. Székesfehérvár „agglomerálódása” a népesség területi átrendeződése

Székesfehérvár megyei, regionális és néha még ezeken is túlmutató feladatokkal, központi szereppel rendelkezik, a munkaerőpiac központjaként (Ld. 3. fejezet) munkavállalókat vonz be a környező településekről. A városban a **művelés alól kivett területek növekedése** ellenére a népesség csökken, és ezzel együtt feltehetőleg területileg átrendeződik. (Ld. 7. fejezet) A beépített területek bővülése, a város terjeszkedése és regionális központi szerepe azt vonja maga után, hogy egykori külvárosi lakott területek egybeolvadnak, a város részévé válnak és elvesztik önállóságukat.

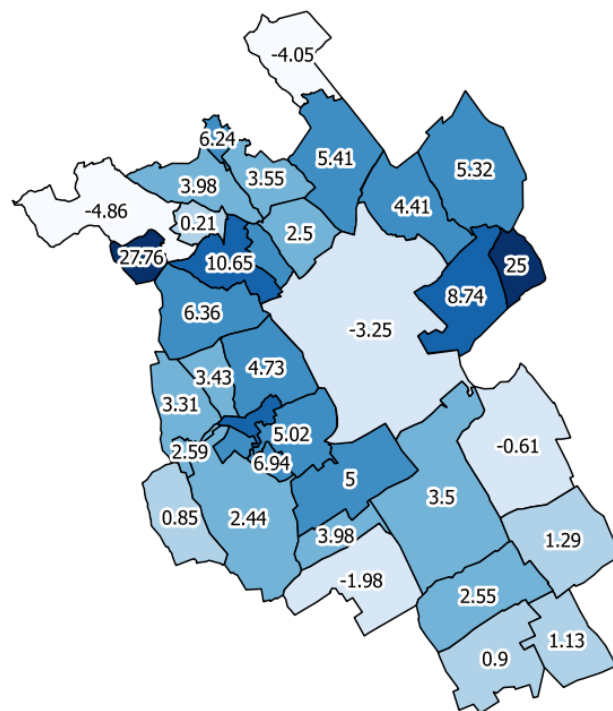
Börgönd egykor néhány házból álló pusztabirtok volt, majd a Jezsuita rend vette kezébe, egy ideig Seregélyeshez, majd Pákozdhhoz tartozott, 1988-ban csatolták Székesfehérvár közigazgatási területéhez. **Kisfalud** az egykori Novaj vagy Noé a Bronzkor óta lakott település, a Császár-víz miatt területe ideális volt a letelepedéshez. A török korban elnéptelenedett pusztát a 18. században királyi birtok volt. 1960-ig Pákozdhhoz tartozott, majd Székesfehérvár közigazgatási határához csatolták. **Csala** területén a legkorábbi nyomok a Keltáktól származnak. A 18. században a móri majd a csókakői uradalomhoz tartozott, a Nádasdy család birtokában. A 19. században Kégl György felvirágoztatta az egykori pusztát, neoreneszánsz kastélyt és tájképi kertet létesíttetett. Csala 1960-ig tartozott Pákozdhhoz, majd Székesfehérvárhoz csatolták. (ÖHT 2021)

Nem csak Székesfehérvár területe növekedett jelentősen a történelem során, hanem a várossal szoros kapcsolatban álló, azt körülvevő településeggyüttes is. (3. melléklet)

A településeggyüttes nem tekinthető agglomerációnak, hiszen nem jellemző rá a területi összefonódás, összeépülés, térbeli fejlődésüket a természet-földrajzi adottságok, infrastruktúra hálózat és funkcionális kapcsolatok határozzák meg. A folyamatot azonban erősíti a munkahely és az otthon közötti ingázás, a központ intézményeinek vonzó hatása, a gazdasági kapcsolatrendszer. (KSH, 2014)

A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 2001-ben még csak 12 település tartozott a központtal szoros kapcsolatban álló települések közé, a 2011-es népszámlálásra azonban további 23-al bővült a településeggyüttes. (KSH, 2014)

Székesfehérvár és a nagyvárosi településeggyüttes évi népességszámainak összevetésével 1990 és 2019 között megvizsgáltam a környező települések népesedési tendenciáit. Míg Székesfehérvárra a népesség -3,25%-os csökkenése, addig a vonzáskörzetében lévő harmincöt település közül harmincra a népesség növekedése jellemző. (Ld. 6. ábra) (8. melléklet)

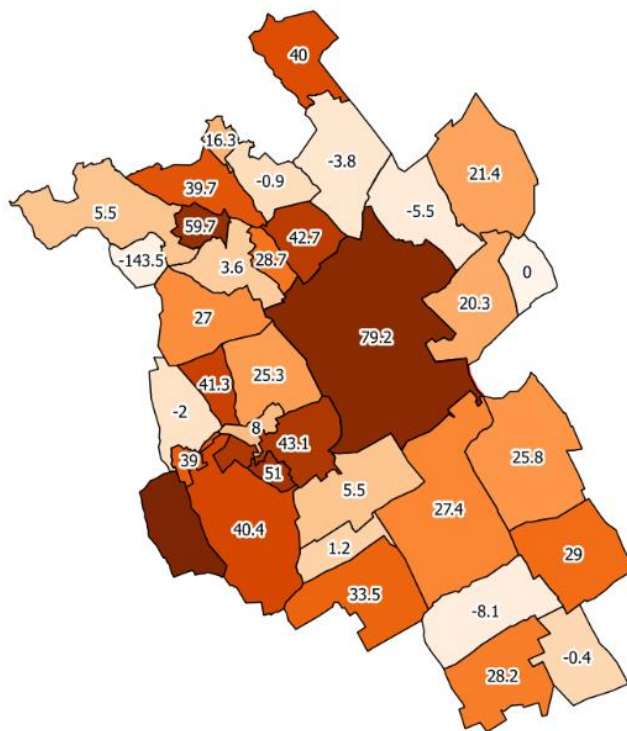

6. ábra: A népesség mennyiségi változása százalékban 1990 és 2019 között.
forrás: saját ábra, alapadatok forrása: nepesseg.com

A környező települések **lélekszámának** növekedése az **ingázás**, a más településeken történő munkavállalás gyakoriságát vonja maga után, hiszen a települések méretükből

adódóan nem tudnak minden dolgozó lakosnak munkát biztosítani. (KSH, 2014) A közlekedési igények növekedése, a beépített területek növekedése infrastruktúra fejlesztéseket von maga után, amely a táj fragmentálódásával, élőhelyek feldarabolódásával, a tájkarakter megváltozásával rontja a táj minőségét, és ezzel a **tájhoz való kötődés lehetőségét gyengíti.** (NTS 2017-2026)

A népesség átrendeződése mellett megvizsgáltam a területre jellemző **előregedési folyamatot** a TeIR öregedési index mutatója segítségével, a 2005-ös és 2022-es értékek különbségének vizsgálatával. Az öregedési index a népesség idősödésének egyik gyakran használt mérőszáma, a 14 éves és ennél fiatalabb népességre jutó 65 év felettiek arányát mutatja. Az 5. ábrán látható, hogy a településegységes települései között legnagyobb mértékben Székesfehérváron idősödött el a lakosság, az öregedési index 79,2-vel nőtt 2005 és 2022 között.

7. ábra: Az öregedési mutató (14 éves és ennél fiatalabb népességre jutó 65 éves és annál idősebb népesség aránya) változása 2005-2022 között forrás: saját ábra, alapadatok forrása: TeIR

9. Táji értékek

A már említett, művelés alól kivett területek növekedésének vizsgálata mellett, azzal szemben áttekintem Székesfehérvár **ökológiailag értékes** területeit, valamint a **természeti és kultúrtörténeti örökség** elemeit, a település **táji értékeit**.

Az értékeket *Székesfehérvár Településképi Arculati Kézikönyve* (TAK 2017), a *Településkép védelméről szóló önkormányzati rendelet*, a *Települési Örökségvédelmi Hatástanulmány* (ÖHT 2021), a *Helyi Művi Értékvédelmi Kataszter*, a *Természetvédelmi Információs Rendszer adatbázisa* (INT-08) és *Székesfehérvár Középtávú Környezetvédelmi Programja (2020-2025)* segítségével veszem számba.

A település értékeit Kulturális és Természeti örökségek szerint csoportosítom, azon belül a nemzetközi, az országos (Miniszeri rendelet által definiált) és a helyi szintű (a települési önkormányzat és a helyi lakosság által definiált) értékeket is számba veszem.

9.1. Kulturális örökség - Országos művi értékvédelem

Székesfehérváron rendkívül sok **műemlék** található, javarészt a **belváros** területén (139 db), emellett 6 a vízivárosban, 9 felsővárosban, 4 palotavárosban és 3 a külvárosi területeken, tehát a település a Településképi Arculati Kézikönyv melléklete szerint összesen **161** műemlékkel rendelkezik.

A műemlékek típusa szerint legnagyobb számban **lakóházak** láthatók, 84 darab, főképp 18-19. századból. Emellett nagy számban (26 db) jelennek meg a **szakrális örökség** elemei, például az egykori bazilika romjai, szobrok, templomok, plébániák, rendházak. **Műemléki jelentőségű terület** a Belváros történelmi városmagja, észak felől a Zichy-ligettel, dél felől a Vörösmarty térrel kibővíve. (TAK 2017) A Koronázótér 1. szám alatt található Romkert, az egykori Koronázó Bazilika romja **Nemzeti Emlékhely**. Ezek mellett 379 db **régészeti lelőhely** található meg Székesfehérváron.

A műemlékekre és a régészeti lelőhelyekre is jellemző, hogy főképp a Belvárosban csoportosulnak, ilyen tekintetben a város **„fejnehéz”** (ÖHT 2021)

9.2. Helyi művi értékvédelem

Helyi védelem alatt álló területek a Szent Sebestyén teret alkotó térfalak, a Hosszú-temető, a Palotai út melletti kálvária és a történeti belváros kapcsolódó területe. **Helyi védelem alatt álló épület** vagy építmény 144 darab található meg.

9.3. Táji-és természetvédelmi értékek

Nemzetközi szintű védettséget élvező területek a Ramsari Dinnyési-Fertő és Velencei-tavi madárrezervátum, az **Országos ökológiai hálózat** mag-puffer-és folyosó területei és **Natura 2000-es** területek tartoznak. Az ökológiai hálózat magterületei között szerepel az összes helyi és országos jelentőségű védett természeti és Natura 2000-es terület. (KVP 2020-2025) Ökológiai folyosó a Galya-patak környezetében valamint a Császár-víz mentén látható, a jelentős vízgazdálkodású területeken. Ökológiai pufferterület a Dinnyési-fertő nyugati határán található. Natura 2000-es kiemelt jelentőségű természetmegőrzési területek az Aszal-völgy, a Móri-Árok a Sárrét és a Velencei-hegység Székesfehérvárt érintő részein találhatók. (KVP 2020-2025)

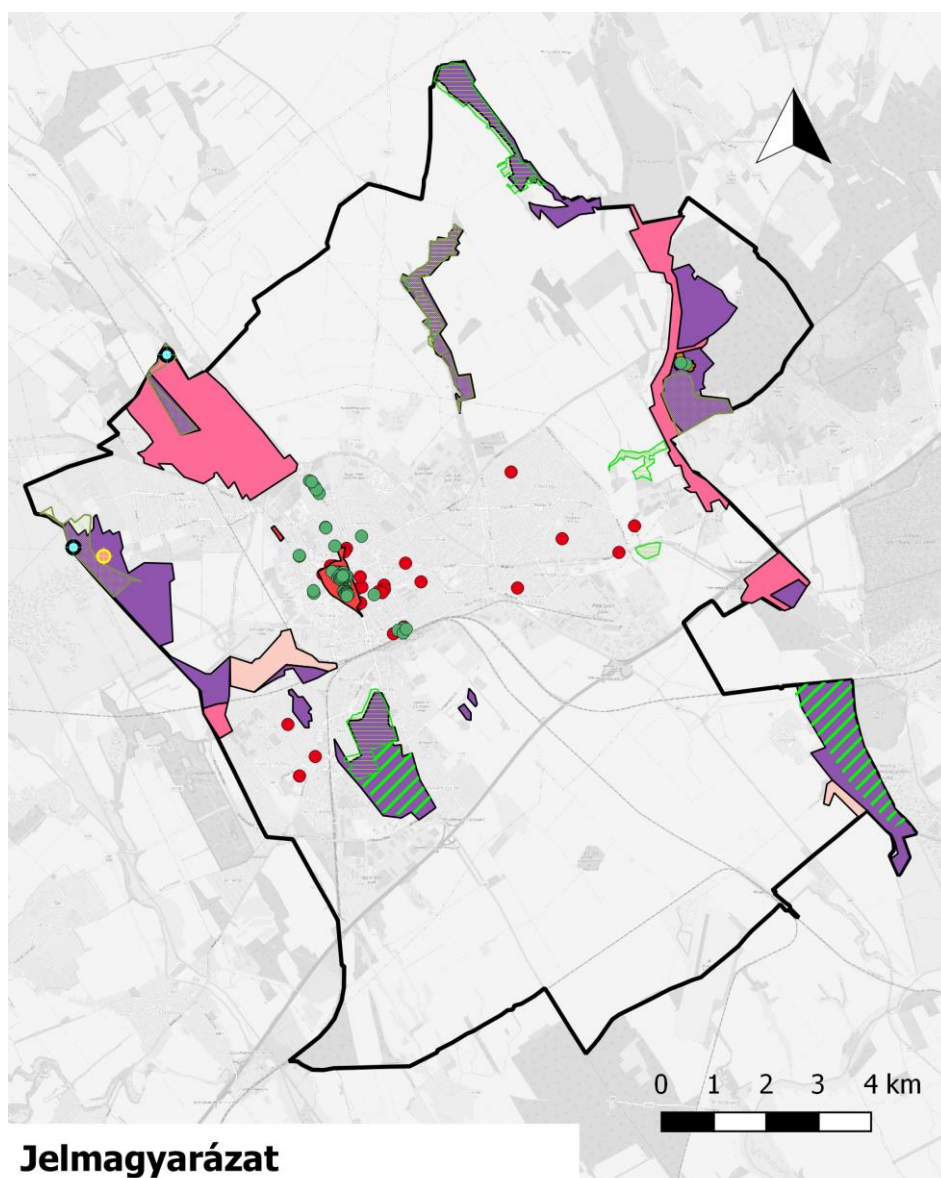
Országos jelentőségű Természetvédelmi Terület a Sárrét Tájvédelmi Körzet, a Sóstói Homokbánya Természetvédelmi Terület és a Dinnyési-Fertő Természetvédelmi Terület. A törvény erejénél fogva, vagyis **Ex lege védett** értékek két lép (Dezerta, Sárrét TK1), a Fekete-hegyi és a Szent László hegyi földvár.

Egyedi tájérték kataszter a helyi önkormányzat és a Duna-IPoly Nemzeti Park Igazgatóság elmondása szerint még **nem készült**.

Helyi védelem alatt álló természeti területek a Sóstó TT, az Applitbánya geológiai rétegsor TT, a Csala-pusztai Tájképi Kert, a Püspökkertvárosi óvodához vezető tujasor, a Máriamajori-erdő és a Nagy-völgy területe, az Aszalvölgyi árkot kísérő Demkó-hegyi rétek egy része, az Aszalvölgyi árok északi felső szakaszának löszpusztamaradványa.

Helyi védelem alatt álló **zöldfelületi értékek** bizonyos **fasorok** és **faegyedek**.

Táji, tájképi értékeket képviselő területek A Csúcsos-hegy az Aranybulla emlékművel és az öreghegyi bányató környezete, a Csala-pusztai Kastély és a tájképi kert, a Ráchegyi felhagyott Rácbánya terület, a Jancsár-völgy területe, a Budai úti volt applitbánya földtani rétegsora, a Csitáry víz, az Alsóvárosi rétek és a Gaja meder.

Jelmagyarázat

- Műemlék
- Ex lege védett természeti terület
- Láp
- Földvár
- Natura 2000
- /// Országos jelentőségű TT
- Helyi jelentőségű TT
- Országos ökológiai hálózat
- Folyosó
- Magterület
- Puffer terület
- Helyi védelem alatt álló építészeti örökség
- Közigazgatási határ

8. ábra Székesfehérvár egyes táji-és természeti értékei (forrás: saját ábra, alapadatok forrása TIR adatbázis, TAK 2017, HMÉK 2018)

10. Tájidentitást erősítő tényezők, gyakorlatok

10.1. ITS (2014-2020) által meghatározott települési identitást erősítő tényezők

Székesfehérvár Megyei Jogú Város településfejlesztési koncepciójának és integrált településfejlesztési stratégiájának megalapozó vizsgálata a Székesfehérvári identitást erősítő tényezőket veszi számba, amelyek hozzájárulnak a lakosság városhoz való kötődésének erősítéséhez.

Ezen tényezők leginkább a város történeti és kulturális adottságain alapulnak. A szocializmus időszakából megmaradt híres márkanevek, pl. VIDEOTON (tv-és focicsapat), Ikarus buszok, Köfém máig meghatározók maradtak. Fontos identitáselemek a Palotaváros egykori karakterét megőrző Rác utcai skanzen és a felsővárosi magterület (egykori budai külváros). Kati néni a piacozó asszonyok köztudatban rögzült archetípusa. Fontos identitásalkotó erővel bírnak az előadó-művészeti szervezetek (pl. Vörösmarty Színház) a közgyűjteményi szervezetek (pl. Szent István Király Múzeum), valamint a sportélet. (pl. Videoton sportegyesület) (FVS 2021-2027)

10.2. Tájhoz való kötődést erősítő gyakorlatok Székesfehérváron

Székesfehérvár táji értékeinek, a település által definiált identitás erősítő tényezőinek áttekintése után olyan területeket, intézményeket kerestem a városban, amelyek a táji környezettel, települési értékekkel, történelmi örökséggel kapcsolatos szemléletformáló, környezeti nevelő munkát végeznek. A környezeti nevelés során az egyénben elindul egy olyan folyamat, amely segíti őt a maga és környezete közötti kapcsolat megértésében, az ehhez szükséges hozzáállás és készségek kifejlesztésében, az értékek felismerésének és meghatározásának folyamatában, (Fergencs, 2021) ezért az általam számba vett helyszínek programjai erősíthetik a tájhoz való kötődést a lakosokban.

10.2.1. A Sóstó látogatóközpont

A látogatóközpont munkatársánál érdeklődtem a központ működéséről. Bár Székesfehérvár belvárosától mindössze két és fél kilométerre helyezkedik el a nem csak természetvédelmi de történeti szempontból is jelentős Sóstó Természetvédelmi Terület, a látogatóközpont munkatársának elmondása szerint sokáig elhanyagolt, a helyi lakosság által veszélyesnek tartott, nem látogatott része volt a városnak. A 2009-ben történt rehabilitáció óta, amelyet a Mol Aréna Sóstó építési munkálataiból finanszíroztak, fellendült az élet, és nagyon jelentős környezeti nevelési, a természeti környezettel

kapcsolatos szemléletformáló gyakorlatnak ad otthont. Mostanában egyre népszerűbb a terület, nagyon gyakran látogatják kisiskolás osztályok és családok egyaránt, nem csak Székesfehérvárról, hanem a környező településekről is.

A 8 kilométer hosszú tanösvényen interaktív információs táblák, madármegfigyelő kilátók, madárlesek vannak elhelyezve, így a látogatók önállóan is számos ismeret birtokába juthatnak, de ezen túl szakmai vezetés is igénybe vehető, ahol a szakértők számos értékes információval látják el a vendégeket, akik a tapasztalati tanulás segítségével jobban elmélyíthetik ismereteiket. A látogatóközpont egy kiállításnak is otthont ad, a Sóstó gazdag élővilágáról, a központban dolgozók pedig Stadion-és Ökotúrákat is szerveznek. (INT-09) (Sóstó Látogatókp., Ex. verb. 2023)

*9. ábra: Játékos környezeti nevelés célzatú táblák a Sóstó Látogatóközpontban
(forrás: saját fénykép)*

10.2.2. Vadvédelmi Központ és Közösségi ház

A Sóstó látogatóközpont közelében működő, körülbelül egy évvel ezelőtt kapuit megnyitó Vadvédelmi Központ munkatársát is megkérdeztem az ott folyó munkálatokról. A központ szinte egész évben fogadja a védett és fokozottan védett sérült állatokat, azok mentéskoordinációját, orvosi ellátását végzik. Emellett a jelentős munka mellett igyekeznek gyerekek és felnőttek szemléletformálásával, tájékoztatásával az őket körülvevő vadvilágról testközelbeli élményekkel átadva a környezet iránti érzékenységüket javítani, kialakítani.

A Vadvédelmi Központba sok civil által megtalált és eljuttatott sérült állat kerül, így elengedhetetlen az állatok mentésével kapcsolatos alapvető ismeretek átadása. A bekerülő

fajok jórészt urbanizált környezetből valók, Székesfehérvár 50 km-es környezetében általában az összes faj megtalálható.

A Központ munkatársai gyerekek, felnőttek tájékoztatását szemléletformálással kívánják elérni. Elképzelésük szerint, ha a legkisebbek is megismerik a minket körülvevő vadvilágot és testközelből élményeket adunk át nekik, azzal felkelthetjük az érdeklődésüket, és kialakíthatjuk érzékenységüket a környezetünk iránt. Ennek értelmében látványkezelő és látványműtő is működik a Központban, emellett körbevezetéseket, látványtetéseket és családi programokat is tartanak. (INT-10) (Vadvédelmi kp., Ex verb. 2023)

10. . ábra: Fényképek a Vadvédelmi központ egyes elemeiről

(forrás: saját fénykép)

10.2.3. Szent István Király Múzeum

A Szent István Király Múzeumban történelmi szemléletformálás zajlik, küldetése többek között a helytörténet, régészet és néprajz tárgyi-és szellemi örökségének összegyűjtése. A múzeum például tevékenyen részt vesz a minden évben megrendezésre kerülő Királyi Napok programsorozaton, ahol többek között az Árpád-királyok korát bemutató, gyerekeknek szóló ismeretterjesztő programokkal várják a látogatókat, valamint rendszeresen tartanak múzeumpedagógiai foglalkozásokat. (INT-11)

11. Székesfehérvár identitásalkotó tájelemeinek feltárása

Az előző fejezetekben **objektív**, a településre vonatkozó gyakorlatokat, hajtóerőket vettem számba. A következőkben leírt kutatás során azt vizsgálom, hogy a helyi lakosság ilyen adottságok, folyamatok mellett mely tájelemekhez kötődik, mely értékeket tartja

fontosnak, **azaz a célom kisiskolás célközönség identitásalkotó tájelemeinek feltárása.**

Székesfehérvár Integrált Településfejlesztési Stratégiája (ITS 2014-2020) alapján, de más települések esetében is elmondható, hogy a **gyermekes családok városban tartása különösen fontos** egy-egy település számára és ennek a célnak érdekében különböző humán és közösségi szolgáltatáskínálat fejlesztése, bölcsőde-és óvodabővítések, stb. történnek. A felnőttek igényeinek kielégítése az elsődleges ilyen esetekben, a hosszútávú cél azonban, hogy a gyerekek felnőtt korukban is a városban kívánjanak maradni okot adhat az ő kötődésük, értékítéletük, véleményük megismerésére, hiszen a jövőben ők alakítják majd a városfejlődés irányát és felnőttkori döntéseik alapját **gyermekkori élményeik határozzák meg.**

A mintatelepülésen történő vizsgálatok alapján kijelenthető, hogy Székesfehérvár tájhasználat, táj-és településképe rendkívül változékony. A táj, mint dinamikusan változó rendszer értékei, szerepe, jelentősége egyes generációk életében változik, ami pedig társadalom számára nem fontos, annak fenntartása is kérdésessé válik. (Mospart-Molnár, Pécsi, & Vágány, 2015) A globalizálódott világ, digitális technológia, a XI. század tájhoz való kötődést gyengítő kihívásai mellett felnövekvő, a Nemzeti Tájstratégia által meghatározott ún. „**Cyber generáció**”-ba tartoznak azok a **10-12 éves korú gyerekek**, akiknek véleményét megismerve szakdolgozatomban célközönségként vizsgálom.

11.1. A tájidentitás mérésére szolgáló módszerek

Mivel a gyerekek másképp látják az őket körülvevő világot, szociális, értelmi és érzelmi fejlettségük eltér a felnőttekétől, ezért a célközönség számára értelmezhető kérdésfeltevés elengedhetetlen. (Jákli, 2021) A környezethez való viszony felmérésének számos módszere lehetséges, szakdolgozatomban a gyerekek kvantitatív, **kérdőíves** formában történő megkérdezésének módszerét használom. A gyerekek véleményének megismerésére szolgáló **játékos kérdőíveket** már különböző közösségi tervezési folyamatokban is használták, például az óbudai Iskolaudvar Fejlesztési Program keretei között (Jákli, 2021), ezek azonban általában a szakdolgozat léptékénél kisebb, közösségi tervezésre irányuló programok.

A célközönség sajátosságai miatt, hiszen önmagukat írásban még feltehetően kevésbé fejezik ki jól, a verbálisan vagy írott formában közölt információk helyett sokszor hatékonyabb a gyerekek **rajzoltatása**, majd a rajzok elemzése. (Jákli, 2021)

A **mentális-és öröm-bánat térképezés** jól ismert, bevált módszerek. A mentális-térkép segítségével felmérhetjük mely helyszínek vannak a gyerekek tudatában és melyek azok, amelyek nem lényegesek számukra. Az öröm-bánat térképezés az egyének számára valamilyen szempontból kedvező és kedvezőtlen adottságú területek felmérésére szolgál. (Jákli, 2021)

11.2. A kérdőív felépítése

Az identitásalkotó tájalelemek feltárásához használt kérdőív kérdéseinek, módszertanának kidolgozása a célközönség specifikussága miatt sok előzetes vizsgálatot követelt meg. Az összeállítást közvetve segítette a **Táji értékek közösségi gyűjtése módszertani kézikönyv** (Mospart-Molnár, Pécsi, & Vágány, 2015) és a **Tájökológiai adottságok és tájidentitás kapcsolatának értékelése egy Velencei-tavi tájrészletben** című tájökológiai konferenciára benyújtott cikk (Boromissza & Jákli, 2017).

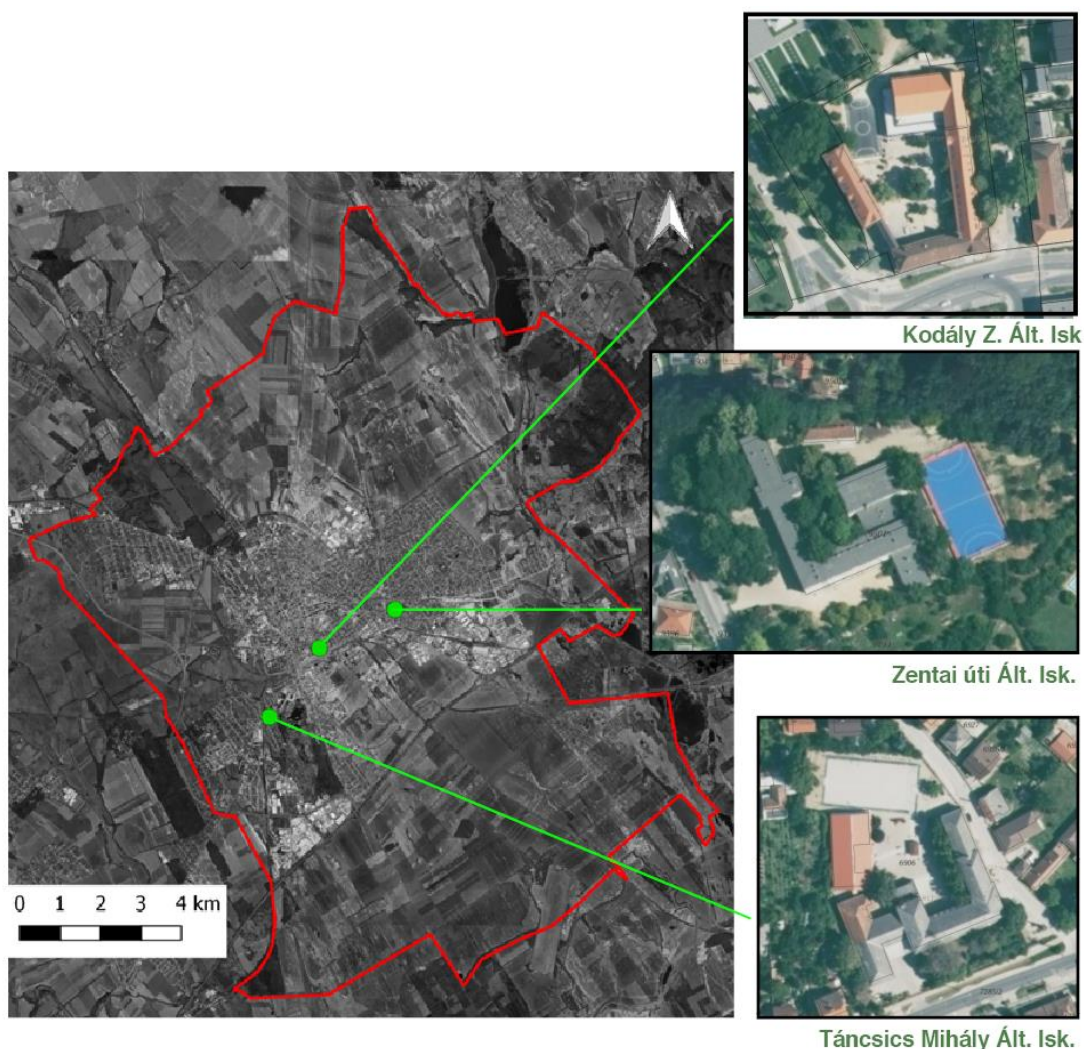
Az alábbi táblázatban összefoglalom a kérdőív felépítését, az egyes kérdések célját, a cél eléréséhez használt módszert és magát a feltett kérdést. A kérdőív egyes oldalainak kitöltött példáját a *4. mellékletben* szemléltetem.

Cél	Módszer	Feltett kérdés
A településhez kötődő alapvető gondolatok, érzelmek megismerése	Szabad asszociáció	Írd le azt az 5 szót, ami először eszedbe jut Székesfehérvárról!
Kedvelt szabadidő típusok megismerése	Szabad asszociáció, kifejtés	Hol szeretsz leginkább időt tölteni? Saját kert/park/játszóter/iskolaudvar? Karikázd be!
Kedvenc helyek megismerése	Egyszerű válaszadás	Van kedvenc helyed a városban?
Települési környezettel való elégedettség megismerése	Skála (1-5)	Mennyire szeretsz Székesfehérváron lakni/tanulni? Karikázd be!

Településfejlesztéssel kapcsolatos vágyak megismerése	Kifejtés, rajzolás	Minek örülnél, ha lenne Székesfehérváron, ami most nincs ha bármit választhatnál?
Kedvelt és nem kedvelt helyszínek, identitás képző és identitás romboló tájelemek megismerése, elkülönítése	Öröm-bánatképek, rajzolás	Melyik helyeket mutatnád meg a barátodnak, aki látogatóba jön hozzád és nem ismeri a városod? Írd vagy rajzold le! Melyik területeket nem mutatnád meg neki, mert esetleg szégyelled, vagy félsz, hogy nem tetszene neki? Írd vagy rajzold le!
Identitásképző tájelemek megismerése, amelyekre: büszkék, szépnek látják, otthon érzik ott magukat, szeretik, azaz fontos számukra Identitásromboló tájelemek megismerése: ami szerintük esztétikailag nem megfelelő, nem szeretik, nem fontos számukra	Mentális térkép, öröm-bánatkép	Rajzold le Székesfehérvárt olyan helyekkel, amelyeket ismersz! A feltüntetett helyek fölé rajzolj: szívet, ha szereted, koronát, ha büszke vagy rá, csillagot, ha szépnek találod, szomorú arcot, ha csúnyának, házat, ha otthon érzed ott magad, X-et, ha nem szereted
Identitásalkotó tájelemek megismerése: amelyek a gyerekek szerint Székesfehérvárt jelképezik	Rajzolás	Rajzolj képeslapot a barátodnak! A képeslap elejére rajzolj olyan dolgokat, amelyek szerinted Székesfehérvárt jelképezik!
Jövőbeli elképzelések megismerése, a településhez való	Rajzolás	Milyen környezetben élnél szívesen, ha felnősz? Írd, vagy rajzold le! Székesfehérváron vagy máshol?

kötődés	mértékének		
megismerése			

11.3. A vizsgált általános iskolák

11.. ábra: A vizsgált általános iskolák elhelyezkedése Székesfehérváron. forrás: saját szerkesztés, alaptérkép: Google Satellite, képek forrása: INT-12

A **Zentai úti Általános Iskola** (Továbbiakban Zentai) **Ráchegy** városrészen helyezkedik el. Közvetlen környezetében található a **Rácz-bánya** egykori bányaterülete, ami mára jelentős, vadregényes zöldterületként funkcionál, a KVP (2020-2025) alapján táji,tájképi értékeket képviselő terület, az iskolaudvar pedig Természeti Emlék. Az iskolában oktató tanítónő elmondása szerint rendszeresen viszik a gyerekeket a tanórák alatt a közeli zöldterületre, gyakran ott tartják a környezet-és testnevelés órákat, az iskola udvarán pedig számos környezeti nevelést szolgáló objektum található (mezítlás

ösvény, a bejárati ajtón az udvaron található fák nevei, stb.) (Zentai Ált. Isk., Ex verb. 2023) A **Kodály Zoltán Általános Iskola** (Továbbiakban Kodály) Víziváros városrészén található, a vasúti pályaudvarral szemben. Ottjártamkor az iskola udvara felújítás alatt volt, a terület nagy részét mesterséges beton burkolat fedi. A környező területek sűrűn beépítettek, a közelben található zöldterület a Kilinkó park, amely nem jelentős zöldfelülete a városnak, de a területén található játszótér kedvelt terület. **Táncsics Mihály Általános Iskola** (Továbbiakban Táncsics) Maroshegy városrészén található, a Sóstó Természetvédelmi Terület és a Mol Aréna Sóstó szomszédságában. Az iskolaudvar nagyrészt gumi-és műfüves burkolattal van lefedve, fákkal tarkítva.

12. A kérdőív eredményei

A kérdőívet a **három** általános iskola négy, **negyedikes** osztálya töltötte ki, összesen **95** tanuló részvételével. Az iskolák tanulói **10-12** évesek, **81%-uk** székesfehérvári lakos, **19%** pedig a környező településekről jár be tanulni.

12.1. Szabad asszociáció

A leggyakoribb szavak az **Országalma, szép, barátok, iskola, otthon** voltak. Ezeken kívül gyakran megjelentek a településsel kapcsolatos jelzők, például *forgalmas, szennyezett, gyönyörű, vidám, élményekkel teli, Királyok városa*. Néhányan nem a településhez köthető, de a település kedvező elhelyezkedése miatt könnyen megközelíthető területeket neveztek meg, például *Budapest, Velence, Balaton*.

12.2. A településsel való elégedettség

A településsel való elégedettséget vizsgáló skálán való jelölések **4,4-es** átlagot adtak ki. A gyerekek tehát ennél a gyors és egyszerű, ösztönös válaszadásra alkalmas feladatnál átlagosan jó értékelést adtak a településsel való elégedettségük kifejezéseképp.

12.3. A feltárt tájelemek összesen

Az eredmények kiértékelése során Microsoft Excel táblázat segítségével összesítettem az egyes kérdéseknél a gyerekek által említett tájelemeket, az elemek előfordulásának gyakoriságát pedig diagrammon szemléltettem. (A tájelemeket tartalmazó táblázatokat a 6-7. melléklet tartalmazza.) *Ennél a vizsgálatnál kizárólag azokat a szabad válaszadásra lehetőséget adó kérdések válaszait vettem számba, amelyeknél nem negatív vonatkozású tájelemek feltüntetése volt a feladat.*

A gyerekek a vizsgálat során összesen körülbelül **84** tájelemet említettek meg. Leggyakrabban, **119** alkalommal (23%) az **Országalma** jelent meg a válaszok között, **40** alkalommal (9%) a **Sóstó Természetvédelmi Terület**, 38-szor a **Belváros** és a saját iskola (7%) majd 6%-ban a **Halesz-park** és **Kati néni szobra**.

12. . ábra: Példák a gyerekek által lerajzolt tájelemekre, (az Országalma és a Sóstó)
(forrás: a kérdőív eredményei)

Összességében elmondható, hogy a **történelmi jelentőségű területek/objektumok** és a városban szigetszerűen elhelyezkedő közterületek, „**zöld oázisok**” lettek a gyerekek által leggyakrabban említve, valamint az **iskola** és a **saját ház**, mint otthon és biztonságot nyújtó környezet.

13. ábra: Saját ház és Kati néni ábrázolása a gyerekek által
(forrás: a kérdőív eredményei)

A gyerekek által említett tájelemeket **hő térképen** szemléltetem. Ez az ábrázolási módszer lehetőséget ad az értékek sűrűsödésének láttatására, hiszen az elemek sűrűsödésének pontjait **egyre sötétebb színjelzéssel** jelzi.

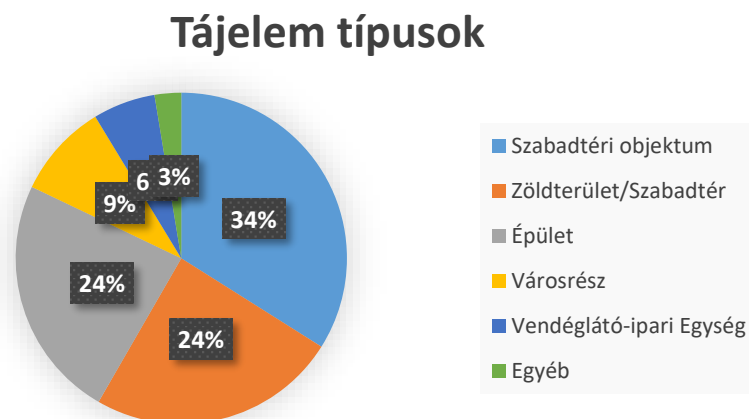

14.. ábra: Az összes tájelem elhelyezkedése a térképen. Az egyre sötétebb szín a jelölések gyakoriságának növekedését mutatja. forrás: saját szerkesztés, alaptérkép: Google Satellite

Az ábrán jól látható, hogy a gyerekek által említett tájelemek tekintetében, csakúgy mint műemlékek tekintetében (Ld. 9.1. fejezet) Székesfehérvár „fejnehéz”-nek mondható, az objektumok nagy arányban a **Belvárosban** csoportosulnak.

12.4. A tájelemek típusai

A gyerekek **173-szor (34%-ban)** említettek meg szabadtéri objektumokat, (pl. Országalma, Kati néni szobra, Mujkó szobor) **125 alkalommal (24%)** zöldterületeket és szabadtereket (pl. Sóstó, Halesz park, Bregyó szabadidőközpont), **121 alkalommal (24%)** épületeket (pl. Iskola, Mol Aréna Sóstó, Saját ház, Alba pláza), **9%-ban** városrészeket és utcákat (pl. Belváros, Öreghegy, Manó utca, Maroshegy), **6%-ban** vendéglátóipari egységeket (pl. Mc'Donalds, Damniczki cukrászda, Krém cukrászda). A maradék **3%-ban** járművek (busz, kisvonat), sportegyesület (VIDEOTON) kerültek megnevezésre.

15. ábra: Az említett tájelemek típusai
(forrás: saját szerkesztés)

Az egyes típusokat részletesebben kifejtő diagram az 4.. mellékletben látható.

12.5. A tájidentitás kötődési szintjei

„Hát van az erdő előtt egy hely, egy park, amit csak én tudok, hogy az van, meg talán a nővérem, ha meséltem róla neki. Itt mindig süt a nap. Ez egy csupa boldogságteli hely. Ha lesz bátorságom akkor majd őt is elviszem és vele nézem majd a nyárfa alatt a naplementét.” (Egyéni kötődést megfogalmazó írás egy kislánytól) (Az eredeti szöveg az x. mellékletben látható.)

A diákok mindössze **1%-ban** neveztek meg olyan tájelemeket, amelyek nem Székesfehérvárhoz kapcsolódóak (például Fordított ház, Velencei-tó, Parlament), ezek a kötődés, helyismeret hiányát jelzik, a települések határának mentális elmosódását.

A tájelemek között már nagyobb arányban jelent meg olyan terület/objektum, amely egy-egy gyerek **egyéni kötődését** jelezve **szubjektív** megélés alapján lett megemlítve. Ezeket a 95 diák közül általában egy vagy kettő említette meg, összesen kb. **9%-ban**. Ilyen például az „*erdő mellett egy boldogságteli hely*”, „*az otthonom melletti erdő*”, és néhány, az osztály többi tagja által nem említett, közösségi szinten nem jelentős terület, például játszóterek (Köfém játszótér, Repülőtér úti játszótér, Becskereki játszótér). Ilyen egyéni megélésen alapuló elemek még például a templomok (feltehetően a család által történő megélés alapján), panelek (feltehetően olyan városrészben lakik az illető, ahol lakótelepek találhatók), városrészek (Palotaváros, Öreghegy, Maroshegy), boltok és vendéglátóhelyek (Lipóti pékség, Kapuallj cukrászda, Merx) Ebbe a kategóriába tartozna a saját házhoz való kötődés is, ám azt nem számítottam bele az eredményekbe, hiszen feltehetően minden egyén a **településtől függetlenül** erősen kötődik a saját otthonához.

A tájelemek között legnagyobb arányban (kb. **65%**) olyanok jelentek meg, amelyek **közösségi szintű** kötődést fejeznek ki. Ezek országos, illetve helyi szintű védettséget nem élveznek, az értékleltárakban nem jelennek meg (Ld. 9. fejezet) a helyi közösség azonban az említések gyakorisága alapján erősen kötődik hozzájuk, egyéni illetve közösségi megélés, benyomás alapján. A leggyakrabban említett **Országalma** Székesfehérvár elhíresült jelképe a köztudatban erősen megjelenik, a város történelmi múltját hivatott szimbolizálni, védettséget azonban egyelőre nem élvez. (A települési értéktárba való felvételét a Városszépítő-és Védő Egyesület már indítványozta. A további tájelemek általában közparkok vagy sportpályák (pl. Halesz park, Koronás park, Bregyó sport-és szabadidőközpont), szobrok (pl. Kati néni szobra, Mujkó szobor, Fekvőkatona) és olyan épületek amelyekhez valamilyen tevékenység kötődik (pl. Alba pláza és az ott található mozi, Csitáry G. Emil Uszoda, stb.)

Azon tájelemek, amelyek a város lakossága és Önkormányzata által definiálva, helyi szinten már megjelennek **települési szintű** kötődést jeleznek. Ilyen például a **Bory-vár** az **Aranybulla emlékmű**, a **Milleniumi út**, **Prohászka Ottokár katolikus templom**. Ilyen tájelemek kb. **8%-ban** jelentek meg a válaszok között.

A Sóstó-Természetvédelmi Terület helyi jelentőségű, a Sóstói Homokbánya Természetvédelmi Terület pedig országos jelentőségű védettségi kategóriába tartozik. Mivel a két terület egy egységet alkot tanösvényekkel összekötve, ezért a Sóstót a magasabb rendű, nemzeti szintű kategóriába sorolom.

Kb. **17%**-ban említettek a gyerekek **nemzeti kötődési szintű** tájelemeket, azaz olyanokat amelyek országos szintű védettséget élveznek. Ilyen például a Belváros Műemléki Jelentőségű Területe, A Sóstói Homokbánya Természetvédelmi Terület, a Romkert (Nemzeti Emlékhely), a vasúti Pályaudvar (műemlék), a Tízes Huszárok Emlékműve (gyerekek által Lovasszoborként említve, műemlék), a Városháza (műemlék) és a Árpád-fürdő (műemlék).

12.6. Az általános iskolák különbségei

A következőkben áttekintem az egyes iskolák által külön-külön leggyakrabban említett néhány tájelemet.

A **Zentai** tanulói által legnagyobb arányban, 23-szor az Országalma került megnevezésre (9%), majd 7%-ban 18 alkalommal **Kati néni szobra** és a **Halesz-park**, 16 alkalommal a **Virágóra** és a **Sóstó**, 13 alkalommal pedig a **saját iskola**.

A **Táncsics** tanulói leggyakrabban, 54 alkalommal az **Országalmát** (28%) 22 alkalommal a **Belvárost**, 17-szer a **Sóstót**, 11 alkalommal pedig **sportpályákat** és a **Koronás parkot**, 9 alkalommal a **saját iskolát** nevezték meg.

A **Kodály** tanulói 42 alkalommal az **Országalmát**, 14-szer a **saját iskolát** és a **Belvárost**, 10-szer a **Halesz parkot**, 7-szer pedig a **Mol Aréna Sóstó-t** írták vagy rajzolták le.

Mindhárom iskolánál a leggyakrabban és nagy arányban előforduló tájelemnek az **Országalma** bizonyult, de az azt követő válaszok között már előfordultak eltérések. A tájelemek között mindössze körülbelül 2%-ban jöttek elő olyan területek/objektumok, amelyek kizárólag egy iskola válaszai között szerepeltek. Ezek általában 1-1 gyerek által, feltehetően az iskolai programoktól eltérő megélés alapján megtapasztalt elemek. Nagy arányú különbséget egyedül a Zentai tanulói által említett **Kati néni szobra** jelentett, amit a többi iskola tanulói egyáltalán nem, a Zentaisok pedig az Országalma után második leggyakrabban említettek meg. A tájelemek megnevezésének gyakoriságának arányaiban már nagyobb eltérések láthatók.

Az egyes **arányok** tekintetében a tájelemek elhelyezkedését térképen ellenőrizve néhány terület esetében kis arányban észlelhető volt, hogy a tanulók a **saját iskolájukhoz közelebb** eső területeket **gyakrabban** említik meg. A vasúthoz közel eső Kodályban említették egyedül a Pályaudvart, a Rác-bányát pedig kizárólag a mellette fekvő iskolában (Zentai). A Sóstó, bár elenyésző százalékban annak szomszédságában, a Táncsicsban jelent meg leggyakrabban, a Halesz park pedig a közelében lévő Zentaiban. Látható, hogy effajta elhelyezkedésből adódó különbség bár alacsony százalékban, de jelen van. Az iskolák által említett tájelemeket a 19. ábrán szemléltettem. Az ábrán látható centrikus körök középpontjában láthatók a tájelemek, a körök eltérő számú pontjai pedig a jelölések gyakoriságát mutatják.

12.7. Kötődést gyengítő, negatív tájelemek

95 gyerekből mindössze 30 (32%) tüntetett fel az öröm-bánat térképes feladatok során „bánatot” jelző elemeket, amelyből 3 nem Székesfehérvárral kapcsolatos, (Orosz-Ukrán háború, Velencei-tó, Balaton) vagy negatív élményekkel kapcsolatos (kórház, fogorvos) így ezek a vizsgálat során nem relevánsak. A szabad asszociációs feladat során kb. 2,2%-ban soroltak fel a negatív jelzőket a gyerekek (pl. szennyezett, forgalmas, zajos).

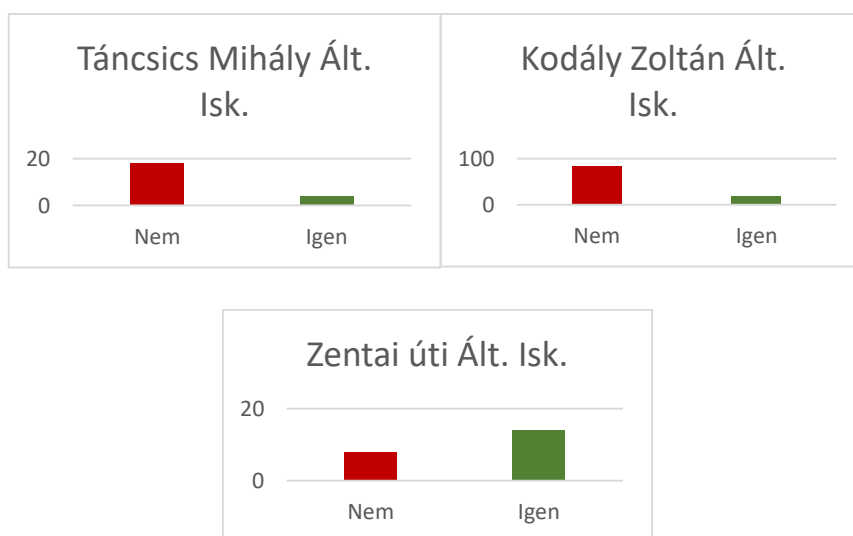

16. ábra: Példa a gyerekek által kitöltött öröm-bánat térképre
(forrás: a kérdőív eredményei)

Az említett elemek általában **fenntartással kapcsolatos** hiányosságokra utalnak, például szemét a sóstói erdőben, szemetes belváros, szennyezett utcák. Megjelentek továbbá a **lakótelepek és gyárak a pláza melletti terület** és a **szántóföldek**. Volt aki konkrét problémának adott hangot, mint a szakadt háló és sár a Koronás parkban, vagy szemét a sóstói erdőben.

12.8. Településfejlesztéssel kapcsolatos elképzelések

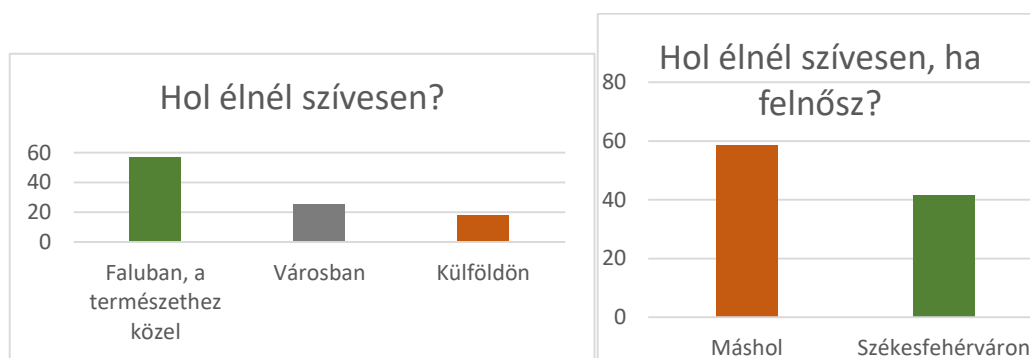
„Minek örülnél ha lenne Székesfehérváron, ami most nincs ha bármit választhatnál” kérdésre adott válaszok közül áttekintettem, hogy az egyes iskolák milyen arányban vágnak **zöldterületekkel/zöldfelületekkel** kapcsolatos fejlesztésekre, hiszen a tájrendezés eszköztárának ezekre a területekre van a legnagyobb ráhatása. Az eredményekben egyedül a Zentai esetében említettek többségében a gyerekek olyan elképzeléseket, amelyek a parkok, fák és egyéb növényzet mennyiségi növelését kívánták, a többi iskolában nagy arányú ellentétes vélemény született. Ez az eredmény abból a szempontból elgondolkodtató, hogy az iskolák megismerése során a Zentai volt az egyetlen, ahol értékes, szabadon bejárható, az iskolások által gyakran látogatott zöldterület (Rác bánya) található az iskola szomszédságában, ahol rendszeresen tartanak tanórákat is. Ez annak az összefüggésnek az irányába mutat, hogy ahol rendszeres töltik zöldterületen az idejüket a gyerekek, ott a várossal kapcsolatos preferenciáik, vágyaik között is inkább megjelennek a „zöld” elemek.

17. ábra: Településfejlesztéssel kapcsolatos elképzelések zöldterületek/zöldfelületek (igen) és egyebek (nem) aránya iskolánként (forrás: saját szerkesztés)

12.9. Jövővel kapcsolatos tervek, területi preferenciák

A „Hol élnél szívesen mikor felnősz?” kérdésre tett válaszokban a gyerekek többsége (57%) a természetközeli helyek iránti vonzalmát fejezte ki, 25% a városban szeretne élni mikor felnőtt, 18% pedig külföldön (ennek oka például, hogy „ott él a nagymama”). A tanulók 42%-a Székesfehérváron, 58%-a pedig máshol képzei el a jövőjét. Ez az eredmény arra enged következtetni, hogy a kisiskolás korosztály értékrendjében a természetközeli helyek preferenciája látható, azok mennyiségi és minőségi értéke a településhez való kötődésüket befolyásolja.

18 ábra: Jövővel kapcsolatos elképzelések egyes arányai

(forrás: a kérdőív eredményei)

12.10. A válaszokból hiányzó jelentős területek

Az évezredes szőlőkultúra emlékei, Székesfehérvár egykori, középkori időre visszanyúló szőlőterületei egykor igen jelentősek voltak, mára pedig a kertvárosias beépítésű területek találhatók a helyükön. (Ld. 4. fejezet) Az egykori kultúra emlékét ma műemlékként nyilvántartott prэшázak és szobrok jelzik, amelyek a gyerekek városról alkotott képében egyáltalán nem jelentek meg. A válaszok áttekintése során hiányzott a **Palotavárosi skanzen**, az egykori Rácváros említése is. Ez a terület ma tízelekes lakótelepekkel körülvéve őrzi az egykori hagyományos népi építészet jellegzetességeit, hangulatát. Annak ellenre, hogy a **Romkert**, az egykori Koronázó Bazilika romja (Ld. 4.1. fejezet) **Nemzeti Emlékhely**, mindössze 5 alkalommal került említésre. A Sóstó Látogatóközpont területén található **Vadvédelmi központ** kiemelkedő szemléletformáló munkája ellenére mindössze 1 alkalommal jelent meg a válaszok között. A Székesfehérvárral egybeolvadt, egykori külvárosi lakott területek, Csala, Kisfalud és Börgönd területén sem jelent meg egyetlen tájélem sem, annak ellenére, hogy Csalán például műemlékek is megtalálhatók (A Csalai kastély és angolparkja).

13. Eredmények összegzése

Székesfehérvár történelmi Belvárosa már Géza fejedelem idején jelentős hadi és kereskedelmi csomópontként szolgált, (Ld. 4.1. fejezet) mai utcahálózata már a 12-13. században kialakult. (Ld. 4.2. fejezet) A város ezen központját körülvevő egykori hagyományos beépítésű külvárosi részeit a 20. században elbontották, lakótelepek építése vette kezdetét, a művelés alól kivett területek pedig igen jelentősen növekedtek az idő folyamán. (Ld. 6. fejezet) Ezen területek növekedése, a lakott területrészt bővülése ellenére a 21. században Székesfehérváron lakó kisiskolás gyerekek identitásalkotó tájjelemei nagy számmal csoportosulnak szigetszerűen a **Belvárosban**. A Belváros „szigete” mellett a városban elszórtan található **zöldterületek, közparkok** jelentek meg legnagyobb számban a kisiskolások válaszai között. A Sóstó Természetvédelmi Terület és a Sóstói Homokbánya Természetvédelmi Terület az egykori **mocsárvilág megmaradt emléke** (Ld. 4. fejezet) amely területén jelentős személetformáló munka zajlik szintén egy identitásalkotó „csomópont”.

A leggyakrabban említett elemek között megtalálható még a **Halesz-park**, amely Székesfehérvár egyik legnagyobb zöldterülete, a 19. században a területére helyezett facsometék által pedig mára famatuzsálemekkel övezett terület, (INT-13) valamint **Katinéni szobra**, amely a hozzá kötődő interaktivitást igénylő gyakorlat miatt: - „*érintsd meg az orrát és szerencséd lesz*” - különösen kedvelt a gyerekek körében.

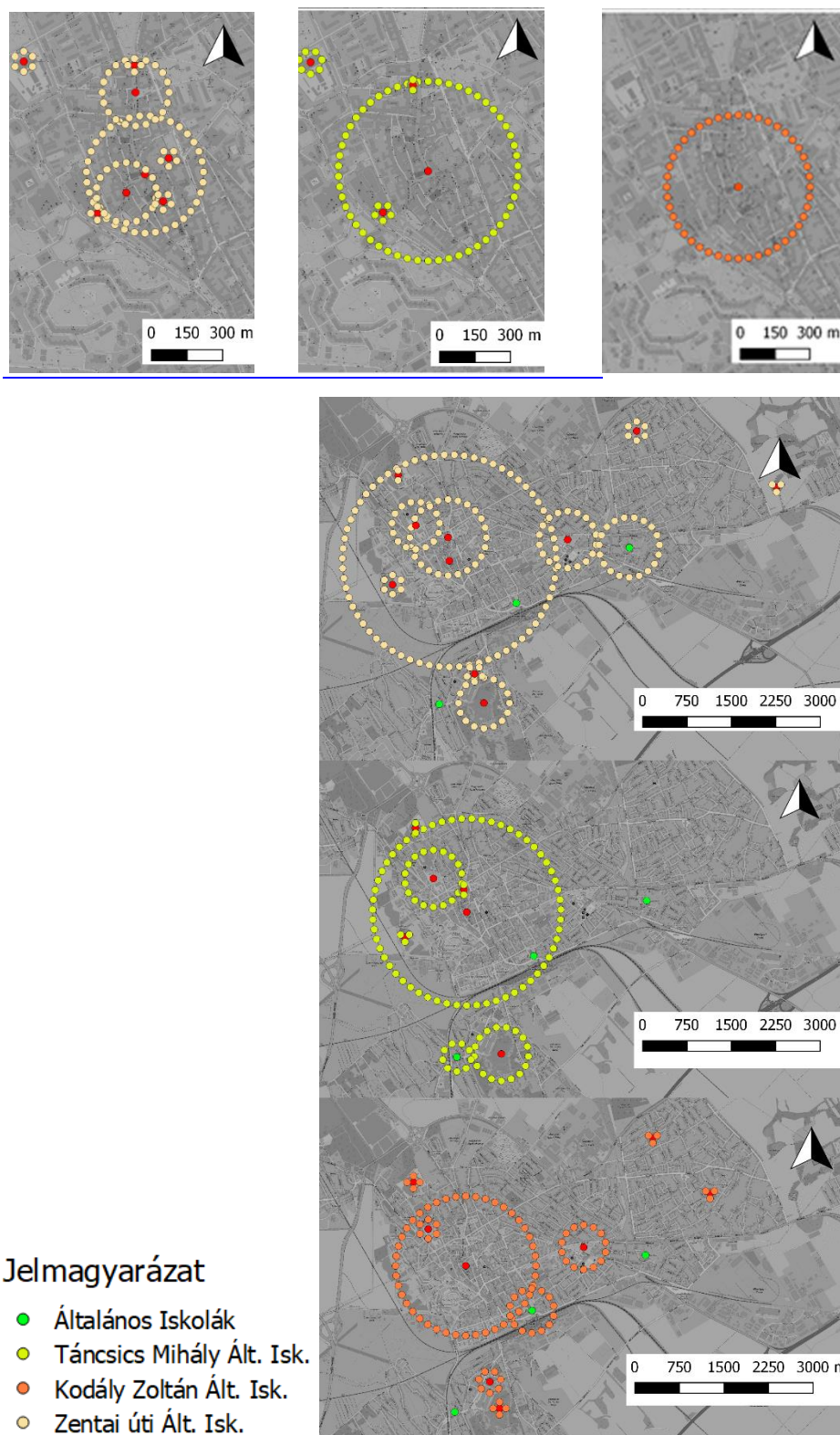
A negatív érzéseket keltő területek, objektumok tekintetében - amelyeket egyébként feltűnően kevés gyerek említett - észrevehető, hogy a történeti kutatás alapján kedvezőtlen településfejlődési folyamatoknak tekintett **hagyományos kisvárosias beépítés eltűnése** és a Belvárost övező **lakótelepek** felépülése a gyerekek kialakult látásmódjában inkább identitásromboló hatásúak, hasonlóan az egyre bővülő **iparterületek**, a gyerekek által említett „**gyárak**”. Érdekes, hogy a hagyományos tájhasználatok legnagyobb területét kitevő szántóföldi területek (Ld. 5. fejezet), amelyek a kitűnő termőképességű talaj (Ld. 3.1.. fejezet) miatt mindig nagy jelentőséggel bírtak Székesfehérváron feltehetően az NTS (2017-2026) által identitásrontó tényezőként meghatározott „*generációkon átnyúló földtulajdon hiánya*” és a „*hagyományos tájgazdálkodási tudás elvesztése*” (Ld. 2.1.2.. fejezet) révén a gyerekek számára idegen, identitásrontó tényezőként lett feltüntetve.

A tanulók által nagy arányban említett zöldterületek és szabadterek, valamint a jövőbeni elképzelések alkalmával a természetközeli helyek preferálása a **városi zöldterületek** és szabadterek városról alkotott képben betöltött lényeges szerepére hívják fel a figyelmet.

A gyerekek által nem, vagy nagyon kis arányban említett tájelemek tekintetében észrevehető, hogy a közönségtől elzárt, nem szabadon bejárható területek például a Romkert esetében, a (bár néha a fenntartás érdekében elengedhetetlen) belépőjegy vásárlás kötelezettsége (a Romkert és a Vadvédelmi Központ esetében), a város értékvédelmi tekintetében való központosulása a Belváros területén (ami miatt a palotavárosi skanzen kieshet a mentális térképekből) mind a kötődést gyengítő tényezők.

A kérdőíves felmérés kialakult eredményeiben az **általános iskolák tanítóinak segítségét** kérve ellenőriztem az **iskolák, az oktatás szerepét**, így a tanórákon kívüli programokról kérdeztem őket. A tanítónők elmondása alapján kijelenthetem, hogy szinte minden olyan tájelem, amely a gyerekek leggyakoribb válaszai között szerepelt valamilyen iskolai program eredménye. A tanítónők által említett programok például a rendszeres, bérletes színházlátogatás a **Vörösmarty Színházban**, a **Halesz parkban** történő sportolás. Környezetismeret órán a **Sóstó** növény-és állatvilágának megismerése, múzeumpedagógiai foglalkozás a **Koronás parkban**, valamint városismereti vetélkedő a **Belvárosban**. A Zentaiban - amelyben a legtöbben említették a **Virágórát** - több évszakban is megfigyelték azt.

Az egyéni, szubjektív kötődési szint kis arányú megjelenése, az iskolák eredményeinek nagy fokú egyezése, a tanítónők által történő visszacsatolás mind arra enged következtetni, hogy az **oktatás**, (amely szerepére a NTS is felhívja a figyelmet) **határozza meg leginkább a 10-12 éves korosztály tájidentitásának mértékét.**

19. ábra: Az egyes iskolák által említett tájelemek, az elemek említésének gyakorisága, és az iskolák elhelyezkedése
(forrás: saját szerkesztés, alaptérkép: OSM standard)

14. Összefoglalás

A szakdolgozatom célja **kisiskolás célközönség identitásalkotó tájelemeinek feltárása** volt. A szakdolgozatomat *szakirodalmi áttekintés* és *szakmai fogalmak* és vonatkozó tendenciák átnézése után **mintatelepülési vizsgálatokkal** kezdtem. A település *elhelyezkedésének, alapvető adottságainak, regionális kapcsolatainak és természeti adottságainak* leírása után feltártam **Székesfehérvár identitását meghatározó történeti korokat és örökségelemeiket**. Megvizsgáltam a **19-es és 21. század között fennmaradó stabil tájhasználatokat**, valamint a **tájhasználatok** változását. Áttekintettem a **művelési ágak** és a **népesség** változásának alakulását, valamint a népesség **területi átrendeződésének** folyamatát, tendenciáját. Előzetes értékgyűjtés céljával összegyűjtöttem az országos és helyi szinten definiált művi és természeti **értékeket**, majd a tájidentitás növelésére vonatkozó települési **szemléletformáló gyakorlatokat**.

Ezen vizsgálatokat katonai térképek, CORINE felszínborítási adatbázis, egyéb alaptérképek, a TEIR adatbázis és szakirodalmak segítségével végeztem.

A megalapozó vizsgálatok után hozzáálltam a **helyi lakosság tájidentitásának** vizsgálatához. Elsőként a célközönségemre specifikusan áttekintettem a **tájidentitás mérésére szolgáló módszereket**, majd leírtam az általam kialakított kérdőíves felmérés **felépítését, módszereit**. A vizsgált általános iskolák **bemutatása** után ismerttettem a vizsgálat **eredményeit és összefüggéseket** kerestem a mintatelepülési és szakirodalmi kutatásban lefektetett megállapításokkal, valamint a tájelemek elhelyezkedéséből, az iskolák adottságaiból, az oktatás szerepéből adódó tényezőkkel. A tájelemeket hőtérképen és más alaptérképen szemléltettem. Végző konklúzió tekintetében megállapítottam, hogy a **21. századi gyerekek a településről alkotott képük kialakításakor leginkább az iskola és az oktatás által átadott tudásból táplálkoznak**.

A szakdolgozatomban kialakított módszertant igyekeztem úgy kialakítani, hogy azok átültethetők legyenek **más települések hasonló szempontú vizsgálatára is**.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm a Zentai úti-, a Kodály Zoltán-, és a Táncsics Mihály Általános Iskola diákjainak és osztályfőnökeinek, hogy tanóráikat rászánva segítették a szakdolgozatom elkészülését, valamint Dr. Földi Zsófiának az iránymutatást.

Irodalomjegyzék

- Augé, M. (1995). *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London: Verso.
- Boromissza, Z., & Jákli, E. (2017). Tájökológiai adottságok és tájidentitás kapcsolatának értékelése Velencei-tavi tájrészletben. VII. *Magyar Tájökológiai Konferencia*.
- Csányi, V. (1999). *Az emberi természet: Humánetológia*. Budapest: Vince Kiadó Kft.
- Csorba, P. (2010). A földrajzi tájakhoz fűződő identitástudat rétegei. *Tájökológiai lapok* 8.
- Demeter, Z., & Gelencsér, F. (1990). *Székesfehérvár anno...* Székesfehérvár: Fejér Megyei Múzeumegyesület.
- Dövényi, Z. (2010). *Magyarország kistájainak katasztere*. Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet.
- Dr. Filepné Kovács, K. (2019). Mi az Európai Tájjegyzmény jelentősége? *Agrofórum online*.
- Félonneau, M. (2004). Love and loathing of the city: Urbanophilia and urbanophobia, topological identity and perceived incivilities. *Journal of Environmental Psychology*, 43-52.
- Fergencs, L. (2021). *Szolnoki zöld óvodák vizsgálata - Javaslattétel fejlesztésre*. Budapest: Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék.
- Forrest, R., & Keans, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 2025-2143.
- Hidalgo, M., & Hernandez, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 273-281.
- Jákli, E. (2021). *A környezeti nevelés tájépítészeti lehetőségeinek vizsgálata budapesti alapfokú oktatási intézmények szabadterein*. Budapest: Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola.
- KSH. (2014). *Magyarország településhálózata 1. - Agglomerációk, településegységek*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Lalli, M. (1992). Urban-related identity: Theory, measurement, and empirical findings. *Journal of Environmental Psychology*, 285-303.
- Lenner, T. (2016). Székesfehérvár történeti településföldrajza. *Településföldrajzi tanulmányok*.
- Mospart-Molnár, Z., Pécsi, Z., & Vágány, Z. (2015). *Tájhoz kötődő értékek közösségi gyűjtése módszertani kézikönyv*. Budapest: Herman Ottó Intézet Természetmegőrzés, Tájfenntartás és Községi fejlesztések Igazgatósága.
- Proshansky, H., Fabian, A., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 57-83.

- Timothy, T. M. (2021). *THE POSTMODERN LANDSCAPE IDENTITY STRUGGLE IN THE NETHERLANDS: DISENCHANTMENT, DISCONNECTION, AND DELUSION*. Hollandia: Wageningen University & Research.
- Tournois, L., & Rollero, C. (2020). "Should I stay or should I go?" Exploring the influence of individual factors on attachment, identity and commitment in a post-socialist city. *Cities*.
- Várkonyi, I. G. (2020). Helykötődés és topológiai identitás vizsgálata Szeged településképi szempontból eltérő területein. *Impulzus - Szegedi pszichológiai tudományok*.
- Yuhan, S., Eckart, L., Kevin, T., & Zhenying, X. (2020). *Understanding Landscape Identity in the Context of Rapid Urban Change in China*. Land.

Internetes források

INT-01: URL: [Microsoft Word - Az Eur.pai T.j Egyezm.ny sz.veg 08 30 \(coe.int\)](#)

CET No. 176 European Landscape Convention adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 July 2000 and opened for signature by its Member States in Florence on 20 October 2000

Letöltés dátuma: 2023.10.30.

INT-02: URL: [Mi az Európai Tájegyezmény jelentősége? \(agroforum.hu\)](#) Dr. Filepné Kovács, K. , 2019, Mi az Európai Tájegyezmény jelentősége?, Agrofórum.hu

Letöltés dátuma: 2023.10.25.

INT-03: URL: [Lokalitás – többféle látószögből | Könyvtári Figyelő \(oszk.hu\)](#) – Anonymus, 2019, Lokalitás- többféle látószögből, Könyvtári figyelő

Letöltés dátuma: 2023. 11. 05.

INT-04: URL: [Székesfehérvár Városportál - Környezeti állapot 2010 \(szekesfehervar.hu\)](#) – Székesfehérvár honlapja

Letöltés dátuma: 2023.11.05.

INT-05: URL: [Magyarország felszíni földtana \(gov.hu\)](#) – Magyarország Felszíni Földtana

Letöltés dátuma: 2023. 11.05.

INT-06: URL: [Székesfehérvári Királyi Napok \(szekesfehervar.hu\)](http://szekesfehervar.hu) – Székesfehérvár honlapja

Letöltés dátuma: 2023.11.04.

INT-07: URL: [Székesfehérvár | Szent Anna-kápolna | Középkori templomok \(kozepkoritemplom.hu\)](http://szekesfehervar.hu) – Középkori templomok- Szent Anna Kápolna

Letöltés dátuma: 2023. 11. 02.

INT-08: URL: [OKIR map](http://okirmap.hu) TIR adatbázis

Letöltés dátuma: 2023.10.01.

INT-09: URL: [Sóstó Természetvédelmi Terület és Sóstó Látogatóközpont \(sostoszekesfehervar.hu\)](http://sostoszekesfehervar.hu) A Sóstó Természetvédelmi Terület és Látogatóközpont honlapja

Letöltés dátuma: 2023.10.10.

INT-10: URL: [Sóstó Vadvédelmi Központ \(sostoszekesfehervar.hu\)](http://sostoszekesfehervar.hu) A Sóstó Természetvédelmi Terület és Látogatóközpont honlapja

Letöltés dátuma: 2023.10.10.

INT-11: URL: [Szent István Király Múzeum \(szikm.hu\)](http://szikm.hu) A Szent István Király Múzeum Honlapja

Letöltés dátuma: 2023.10.10.

INT-12: URL: [E-közmű | E-építés portál \(e-epites.hu\)](http://e-epites.hu) E-Építés Közműtérkép

Letöltés dátuma: 2023.10.10.

INT-13: URL: [Halesz park , Székesfehérvár \(varosom.hu\)](http://varosom.hu)

Letöltés dátuma: 2023.10.10.

Tervelőzmények

- (FVS 2021-2027) Székesfehérvár Megyei Jogú Város Integrált Fenntartható Városfejlődés Stratégiája (2021-2027)
- (IVS 2008) Integrált Városfejlesztési Stratégia Székesfehérvár (2008)
- (NTS 2017-2026) Nemzeti Tájstratégia (2017-2026)
- [b426a961f7c7582d907614cd1a7819b190eff042.pdf \(kormany.hu\)](https://www.kormany.hu/b426a961f7c7582d907614cd1a7819b190eff042.pdf)
- (KVP 2020-2025) Székesfehérvár Környezetvédelmi Programja
(2020-2025) /munkaközi anyag
- (ÖHT 2021) Települési Örökségvédelmi Hatástanulmány Székesfehérvár
- (TAK 2017) Településképi Arculati Kézikönyv Székesfehérvár
- (ITS 2014-2020) Székesfehérvár Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégiája

Jogszabályok

7/2018. (IV.23.) a településkép védelméről szóló önkormányzati rendeletet 2. melléklete

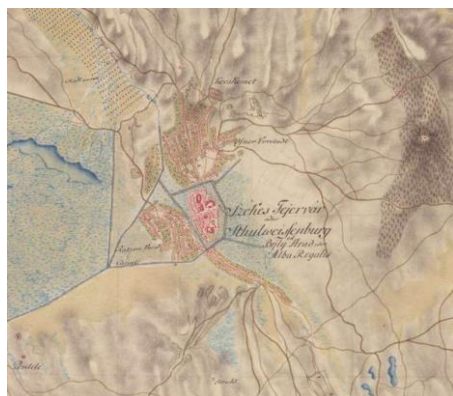
(HMÉK 2008) - Székesfehérvár Megyei Jogú Város Önkormányzat Közgyűlésének 7/2018. (IV.23.) önkormányzati rendelete a településkép védelméről (Helyi művi értékvédelmi kataszter)

Ábrajegyzék

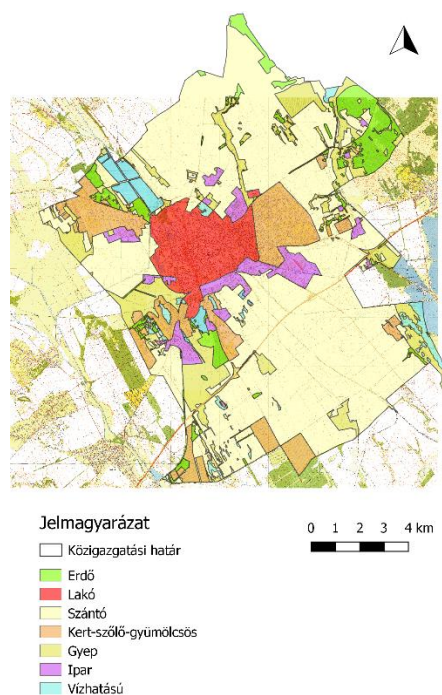
1. ábra: *Történelmi jelentőségű objektumok Székesfehérváron, (forrás: saját szerkesztés, alaptérkép: OSM tracks és Google Satellite)*
2. ábra: *Stabil tájhasználatok Székesfehérváron 1847 és 2006 között (forrás: saját ábra, Alapadatok forrása: maps.arcanum.com, 2006 CORINE felszínborítási adatbázis)*
3. ábra: *A felszínborítás változása a 18. század végétől 2006-ig, (forrás: saját ábra alapadatok forrása: maps.arcanum.com, 2006 CORINE felszínborítási adatbázis)*
4. ábra: *A művelési ágak és a népesség alakulása 1981-2028 között (forrás: saját ábra, alapadatok forrása: 1981-es topológiai térkép, 1990,2000,2006,2012,2018 Corine felszínborítási adatbázis, 2023 Google Satellite, nepesseg.com)*

5. ábra: Természetközeli élőhelyek csökkenése Fejér megyében (forrás: NTS 2017-2026)
6. ábra: A népesség mennyiségi változása százalékban 1990 és 2019 között. forrás: saját ábra, alapadatok forrása: nepesseg.com
7. ábra: Az öregedési mutató (14 éves és ennél fiatalabb népességre jutó 65 éves és annál idősebb népesség aránya) változása 2005-2022 között forrás: saját ábra, alapadatok forrása: TeIR
8. ábra: 8. ábra Székesfehérvár egyes táji-és természeti értékei (forrás: saját ábra, alapadatok forrása TIR adatbázis, TAK 2017, HMÉK 2018)
9. ábra: Játékos környezeti nevelés célzatú táblák a Sóstó Látogatóközpontban (forrás: saját fénykép)
10. ábra: Fényképek a Vadvédelmi központ egyes elemeiről (forrás: saját fénykép)
11. ábra: A vizsgált általános iskolák elhelyezkedése Székesfehérváron. forrás: saját szerkesztés, alaptérkép: Google Satellite, képek forrása: INT-12
12. ábra: Példák a gyerekek által lerajzolt tájelemekre, (az Országalma és a Sóstó) (forrás: a kérdőív eredményei)
13. ábra: Saját ház és Kati néni árbázolása a gyerekek által (forrás: a kérdőív eredményei)
14. ábra: Az összes tájelem elhelyezkedése a térképen. Az egyre sötétebb szín a jelölések gyakoriságának növekedését mutatja. forrás: saját szerkesztés, alaptérkép: Google Satellite
15. ábra: Az említett tájelemek típusai (forrás: saját szerkesztés)
16. ábra: Példa a gyerekek által kitöltött öröm-bánat térképre (forrás: a kérdőív eredményei)
17. ábra: Településfejlesztéssel kapcsolatos elképzelések zöldterületek/zöldfelületek (igen) és egyéb (nem) aránya iskolánként (forrás: saját szerkesztés)
18. ábra: Jövővel kapcsolatos elképzelések egyes arányai (forrás: a kérdőív eredményei)
19. ábra: Az egyes iskolák által említett tájelemek, az elemek említésének gyakorisága, és az iskolák elhelyezkedése (forrás: saját szerkesztés, alaptérkép: OSM standard)

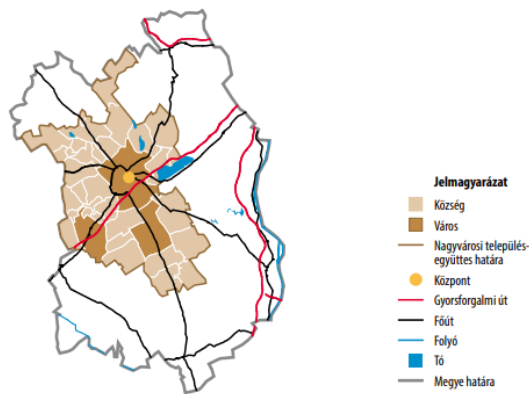
Mellékletek

*1. melléklet: Az első katonai
felmérés Székesfehérvárterületén
(forrás: maps.arcanum.com)*

*2. melléklet: Az 1981-es
topográfiai térkép
területhasználati, forrás: saját
szerkesztés*

3. melléklet: A Székesfehérvári nagyvárosi településeggyüttes
(forrás: KSH)

Hány éves vagy? 10

Fiú vagy lány? fiú

Székesfehérváron laksz? igen

Ha nem, melyik városban?

Kedves kitöltő!
Boller Eszter vagyok, harmadéves egyetemista. Az egyetem befejezéséhez szakdolgozatot kell írnom, ehhez kérem a Te segítségedet!
A kérdőív kitöltése során nincs rossz válasz, minden a segítségemre van, amit leírsz, lerajzolsz! A nevedet nem kell a lapra írnod, a kitöltés anonim!
Köszönöm neked, hogy segítesz!

Írd le azt az 5 szót, ami először eszedbe jut Székesfehérvárról!
Országalmá, Majka, Sötét, Velencei-tó, Balatoni-tó

Ha nem Székesfehérváron laksz, írd le azt az 5 szót is, ami eszedbe jut arról a városról, ahol laksz!

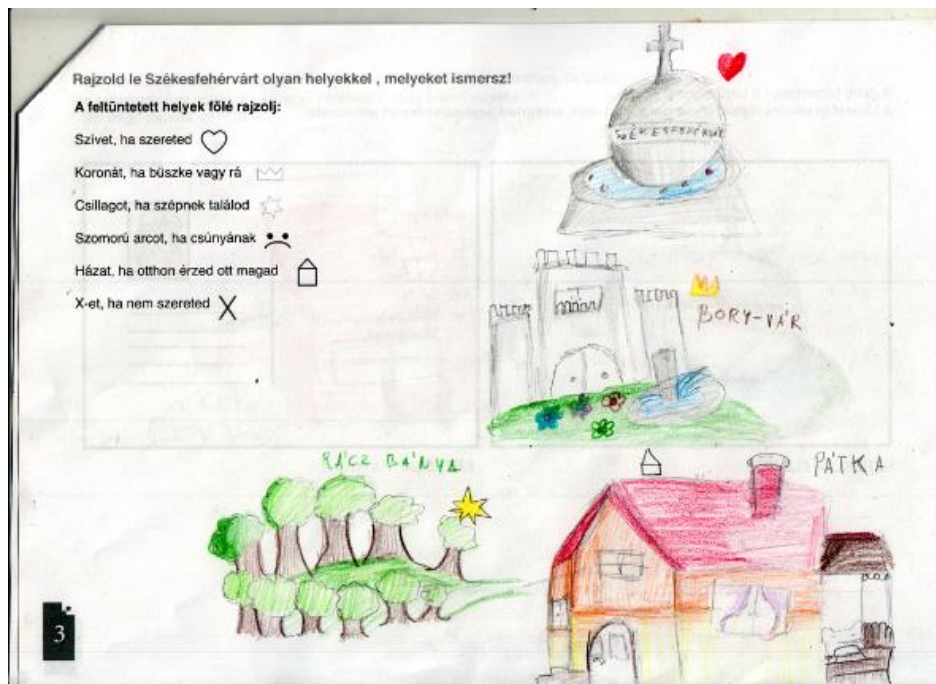
Mennyire szeretsz Székesfehérváron lakni?
1 2 3 4 5
(Karikázd be azt a számot, ami leginkább jellemző)

Hol szeretsz leginkább időt tölteni? (karikázd be)
saját kertben / parkban / játszótéren / iskolaudvaron
egyéb:

Van kedvenc kültéri helyed / parkod / játszótéred? Ha igen, melyik?
Szék

Minek örülnél, ha lenne Székesfehérváron, ami most nincs, ha bármit választhatnál?
labda-pálya, parkok, kávézó, étterem, busz, dekesen csónakázni a tavon, több kávézó, lát látni, egyen több tippel, más, parkok, lakóházak, több strandok, övelők

4.A melléklet: A kérdőív 1. oldala

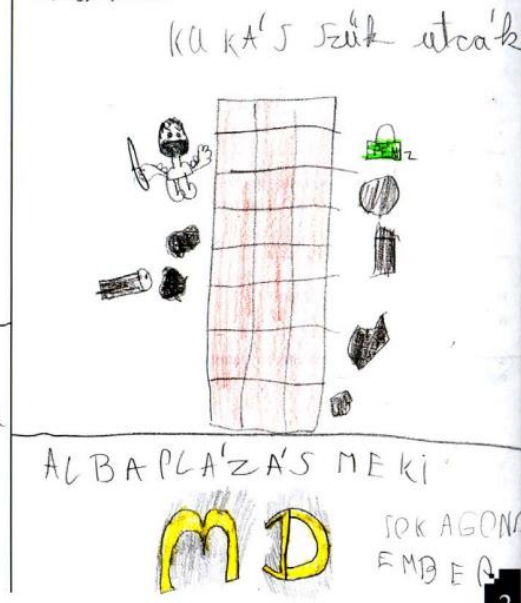

4.B melléklet: Példa a kérdőív kitöltött oldalára

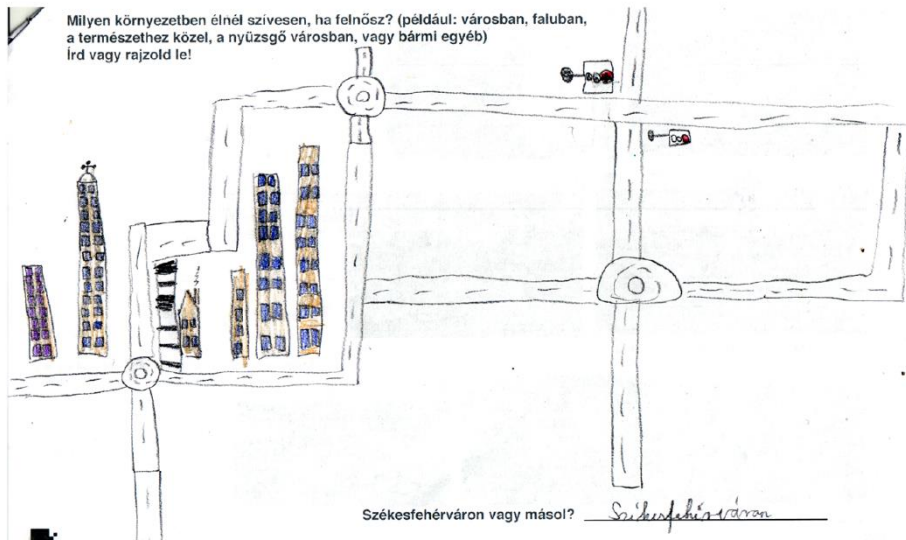
Melyik területeket mutatnád meg Székesfehérváron a barátodnak, aki látogatóba jön hozzád és nem ismeri a városod? Írd vagy rajzold le!

Melyik területeket nem mutatnád inkább meg neki, mert esetleg szégyelled, vagy félsz, hogy nem tetszene neki? Írd, vagy rajzold le!

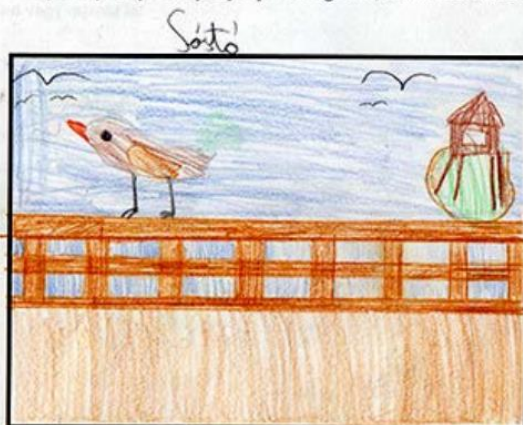
4.C melléklet: Példa a kérdőív kitöltött oldalára

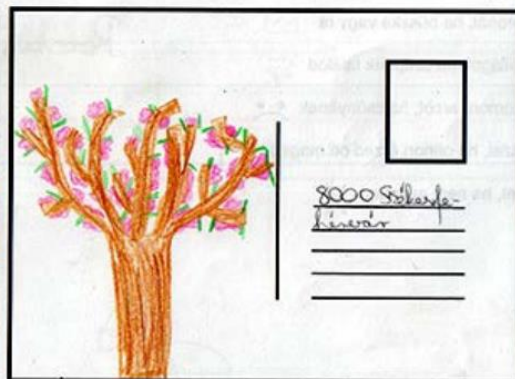
4.D melléklet: Példa a kérdőív kitöltött oldalára

Rajzolj képeslapot a barátodnak!

A képeslap elejére rajzolj olyan dolgokat, amik szerinted Székesfehérvárt jelképezik!

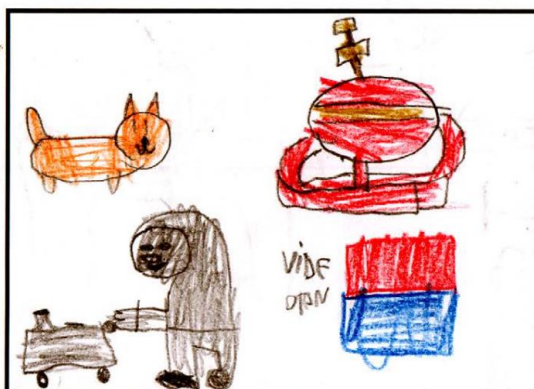
KÉPESLAP ELEJE

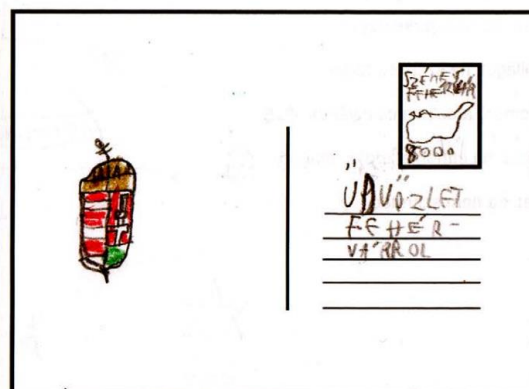
KÉPESLAP HÁTULJA

Rajzolj képeslapot a barátodnak!

A képeslap elejére rajzolj olyan dolgokat, amik szerinted Székesfehérvárt jelképezik!

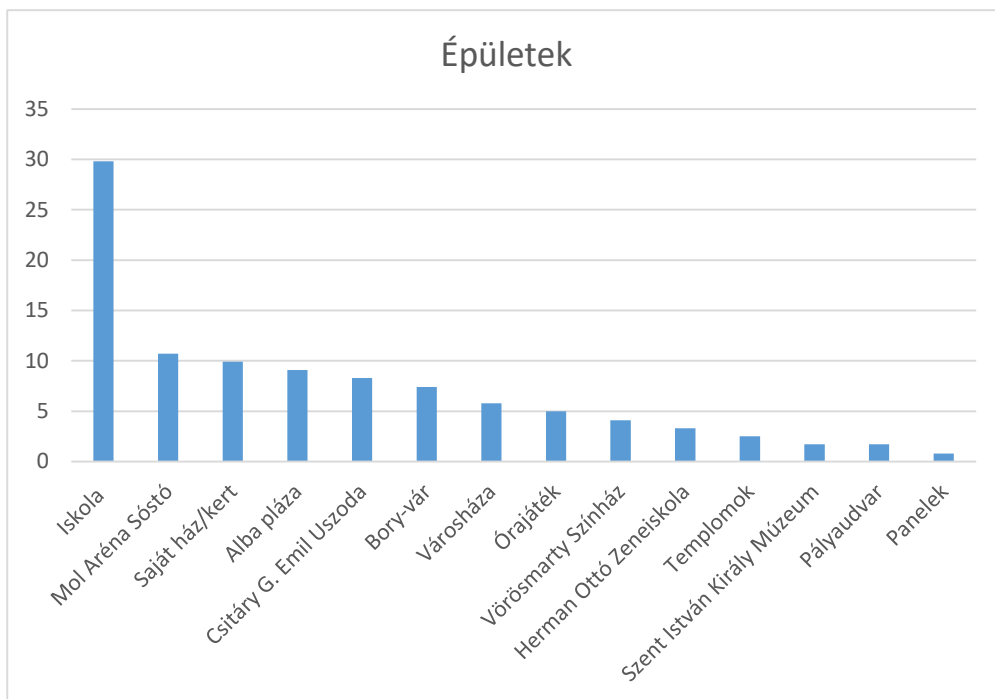

KÉPESLAP ELEJE

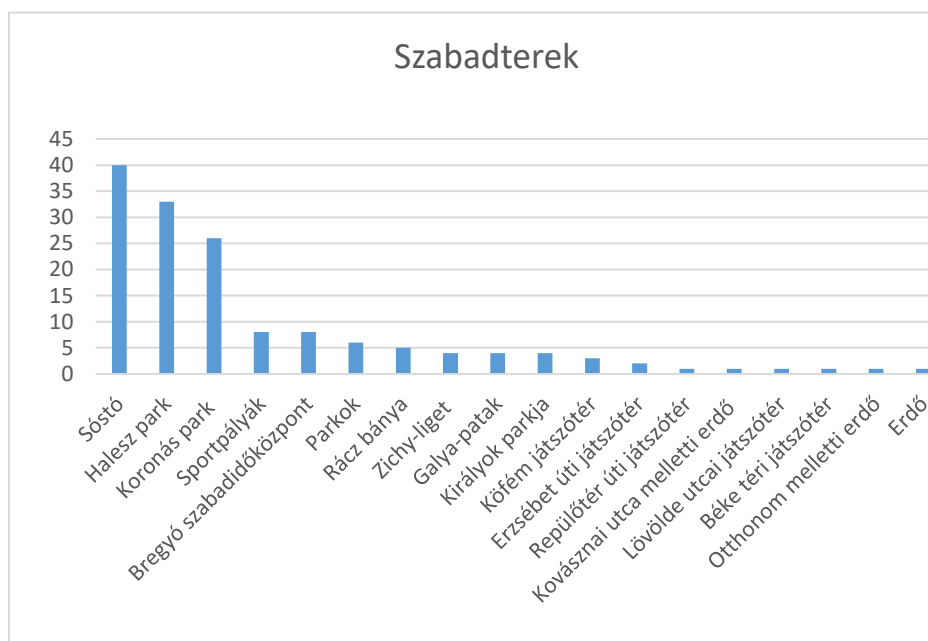

KÉPESLAP HÁTULJA

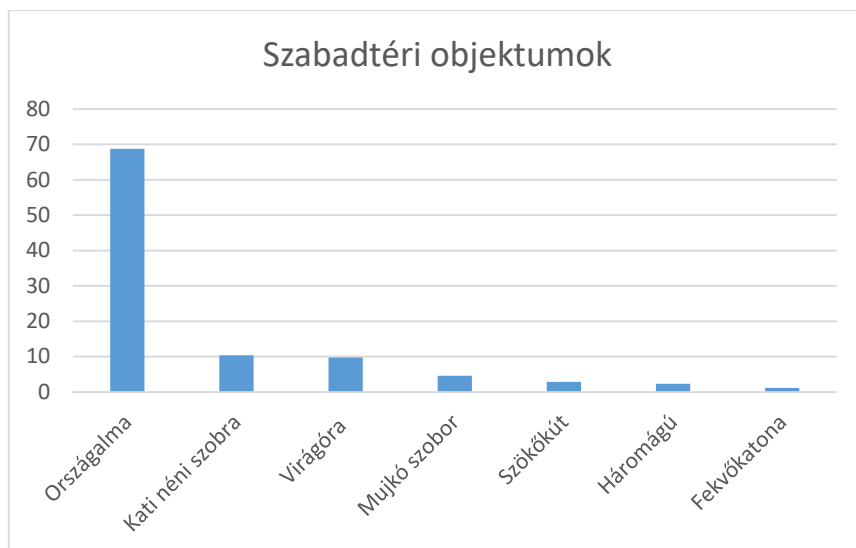
4.E melléklet: Példák a kérdőív kitöltött oldalára

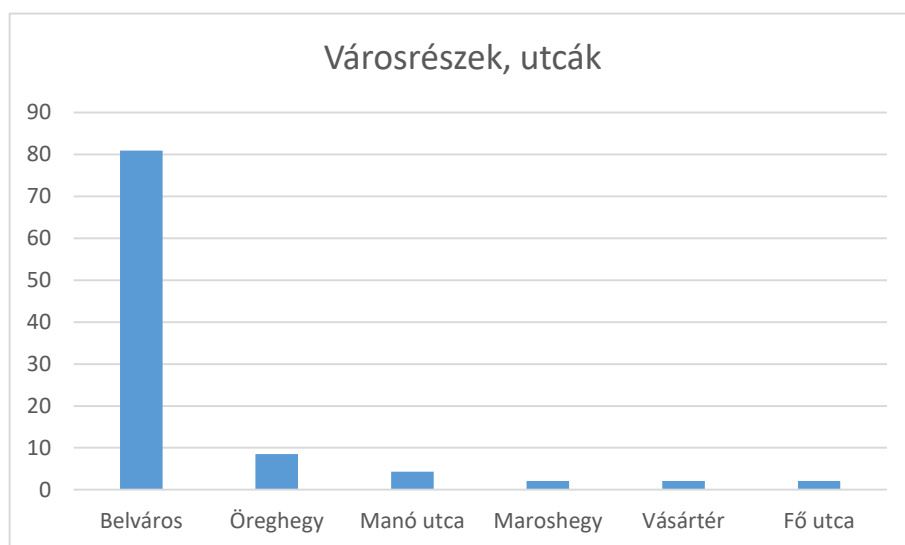
*5.A.. melléklet: a kérdőívekben említett épületek
(forrás: saját szerkesztés)*

*5B. melléklet: a kérdőívekben említett zöldterületek/szabadterek
(forrás: saját szerkesztés)*

*5C melléklet: a kérdőívekben említett szabadtéri objektumok
(forrás: saját szerkesztés)*

*5D melléklet: a kérdőívekben említett városrészek, utcák
(forrás: saját szerkesztés)*

Kodály		Táncsics	Zentai	
Országalma	Szökőkút	Országalma	Országalma	Árpád-fürdő
Iskola	Otthonom melletti erdő	Belváros	Kati néni	Becskereki játszótér
Belváros	Emeletes házak	Sóstó	Halesz park	Bányató
Halesz park	Szobrok	Sportpályák	Virágóra	Kisvasút
Stadion		Koronás park	Sóstó	Törökudvar
Koronás park		Játszótér	Iskola	Manó utca
Videoton		Iskola	Koronás park	Erdő
Bregyó		McDonalds	McDonalds	Merx
Sóstó		Csitáry G. Emil Uszoda	Mujkó	Magyar címer
Saját kert		Alba pláza	Parkok	Lipóti pékség
Templomok		Fagyizó	Belváros	Kőfém játszótér
Bory-vár		Nem Székesfehérvárhoz kapcsolódó	Bory vár	
Háromágú		Palotavárosi tavak	Saját ház/kert	
Városháza		Saját ház/kert	Ráczbánya	
Zeneiskola		Mozi	Stadion	
Zichy liget		Strand	Órajáték	
Alba pláza		Bregyó	Romkert	
Pályaudvar		Vörösmarty Színház	Krém cukrászda	
Csitáry G. Emil Uszoda		Maroshegy	Vörösmarty Színház	
Nem Székesfehérvárhoz kapcsolódó		KFC	Alba pláza	
Játszótérek		Erdő	Szökőkút	
Krém cukrászda		Városháza	Városháza	
Prohászka		Halesz park	Királyok parkja	
Lovasszobor		Stadion	Királyok városa	
Vörösmarty Színház		Krém cukrászda	Strand	
Aranybulla		Vadvédelmi központ	Játszótérek	
Óreghegy		Panelek	Sportpályák	
Palotaváros		Skála	Csitáry G. Emil Uszoda	
Tavak		Múzeum	Aranybulla	
Fák		Reptár úti játszótér	Mozi	
Lugosi úti árok		Az erdő előtt egy „boldogságteli hely”	Bregyó	
Galya-patak		Templomok	Nem Székesfehérvárhoz kapcs.	
Damniczki cukrászda		Mindegy csak legyenek barátok és család	KFC	
Sárpentelei erdő		Parkok	Palotavárosi tavak	
Kovácsnai utca melletti erdő		Vásártér	Fekvőkatona	
Székesegyház		Parkcenter	Videoton	
Virágóra		Galya-völgy	Palotaváros	
Béke téri játszótér		Videoton	Háromágú	
Fő utca		Órajáték	Béketéri játszótér	

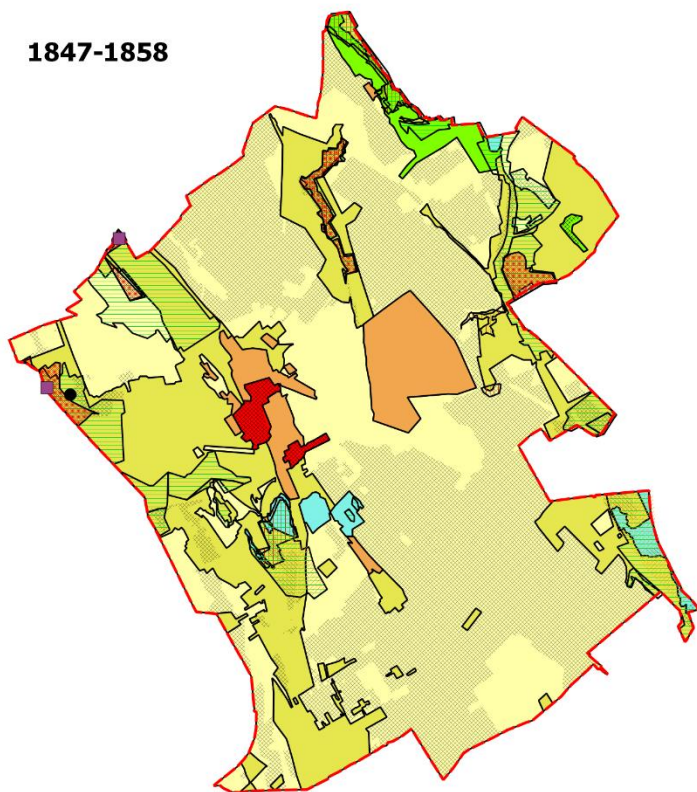
Nemzeti szintű	
Települési szintű	
Közüösségi szintű	
Egyedi szintű	

6. melléklet: Az iskolák által említett tájelemek (egyes nem releváns elemek már törlésre kerültek)

7. Tájelemek összesen

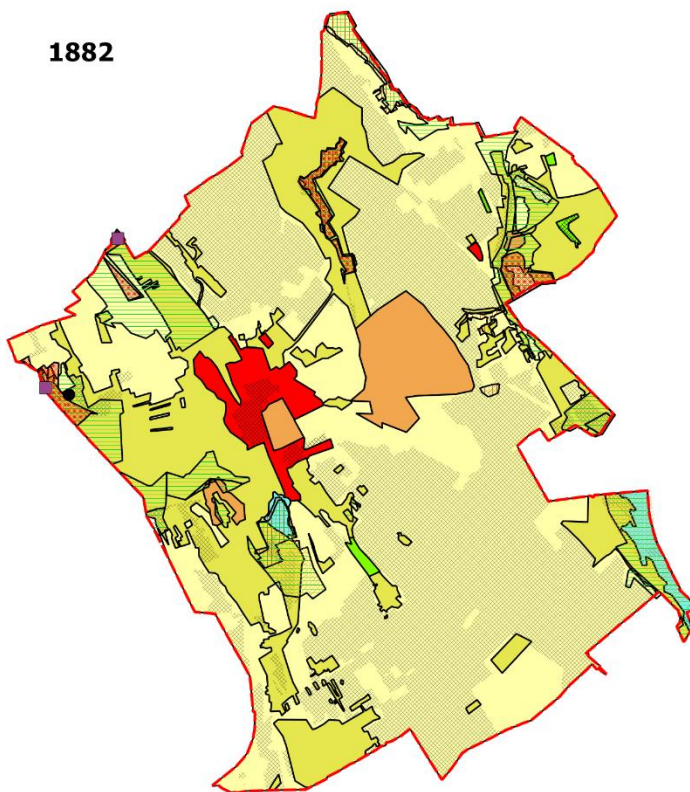
8. melléklet : A településegységek népességének alakulása – a számolást tartalmazó táblázat részlete

1847-1858

Alapadat forrása: maps.arcanum.com

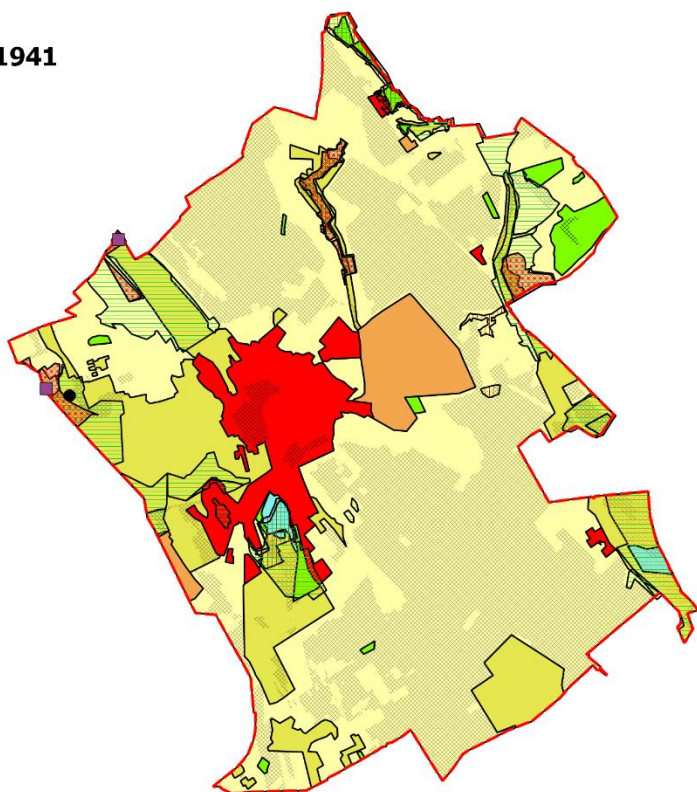
1882

Alapadat forrása: maps.arcanum.com

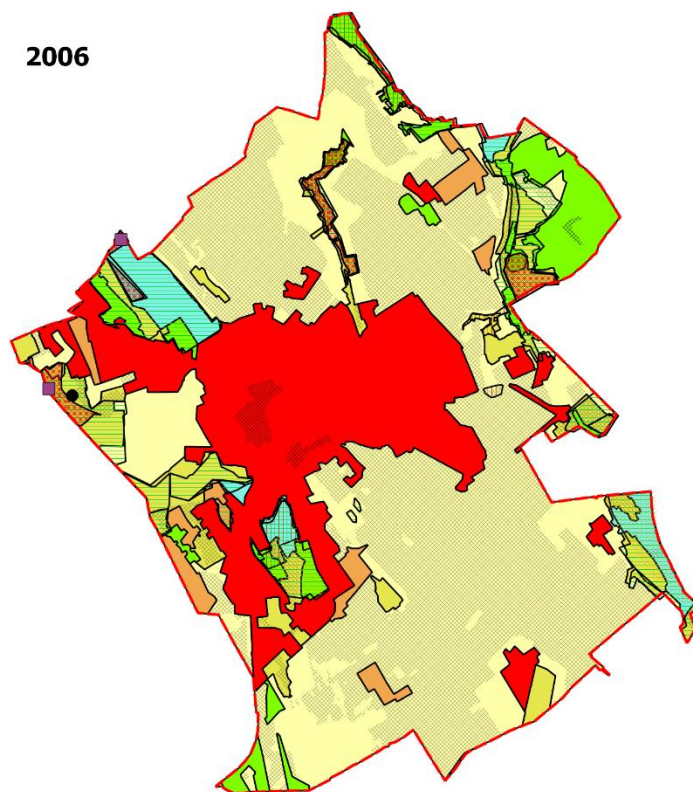

1941

Alapadat forrása: maps.arcanum.com

2006

Alapadat forrása: CORINE felszínborítási adatbázis

Jelmagyarázat

- Stabil tájhasználatok
- Országos Ökológiai Hálózat
- Helyi Védett Természetvédelmi Terület
- Natura 2000
- Országos jelentőségű védett természeti terület
- Ex lege védett értékek
 - Láp
 - Földvár
- Erdő
- Gyep
- Művelés alól kivett
- Szántó
- Kert-Szőlő-Gyümölcsös
- Vízhatású
- Közigazgatási határ

0 1 2 3 4 km

Magyar Agrár-és Élettudományi Egyetem
Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék

Szakdolgozat címe: Identitásalkotó tájelemek Székesfehérváron

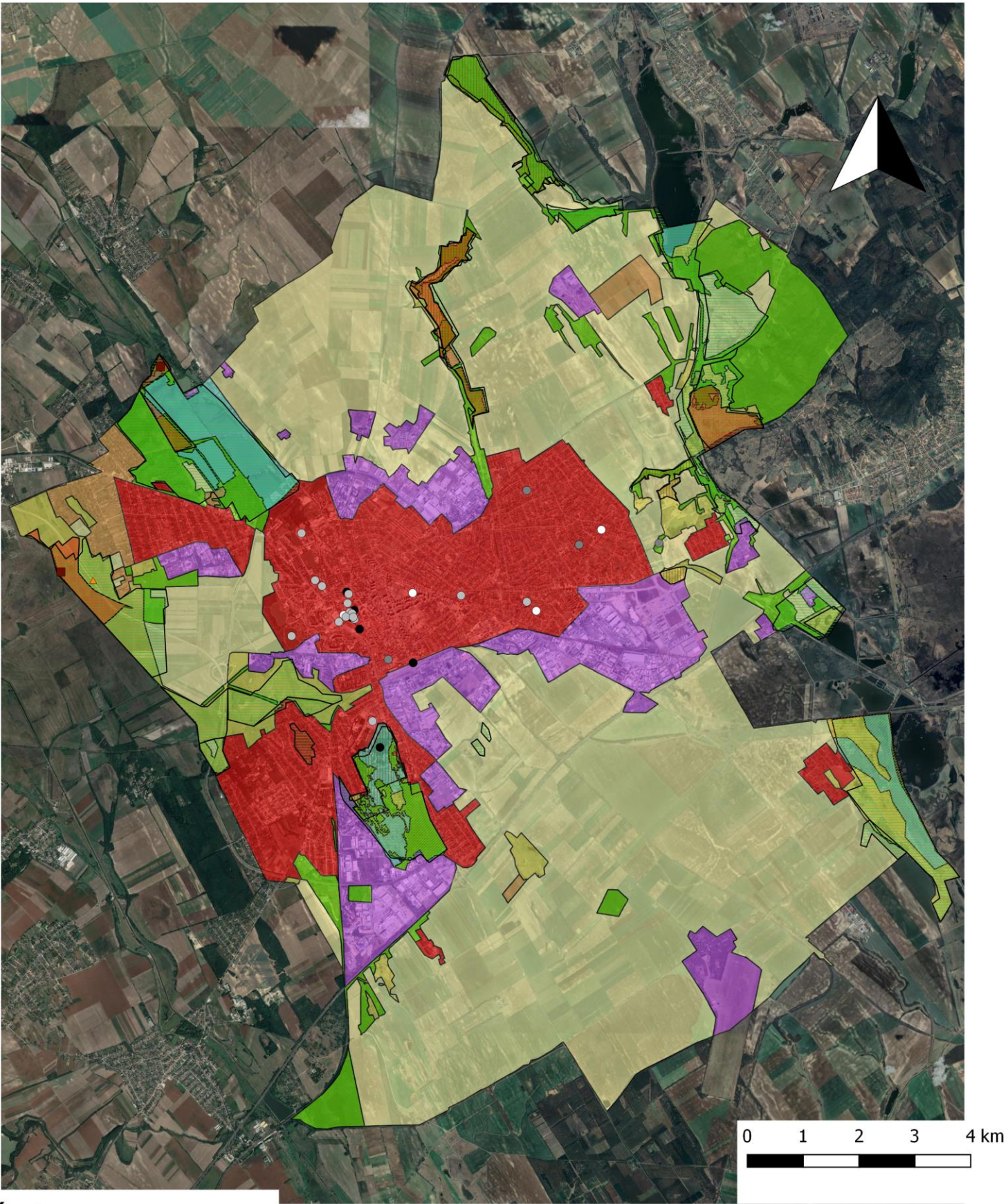
Tervlap száma, címe: 1. Területhasználatok változása, stabil
tájhasználatok és táji értékek

Készítette: Boller Eszter Johanna

Konzulens: Dr. Földi Zsófia

M=1:150 000

2023.11.07.

Jelmagyarázat

- Országos szintű kötődést jelző tájelemek
 - Települési szintű kötődést jelző tájelemek
 - Községi szintű kötődést jelző tájelemek
 - Egyéni szintű kötődést jelző tájelemek
- Ex lege védett értékek
- Láp
 - ▲ Földvár
 - Országos jelentőségű védett természeti terület
 - Helyi védett természetvédelmi terület
 - Országos Ökológiai Hálózat
 - Natura 2000
 - Erdő
 - Gyep
 - Ipar
 - Lakó
 - Szántó
 - Kert-szőlő-gyümölcsös
 - Vízhátasú
 - Közigazgatási határ

		Magyar Agrár-és Élettudományi Egyetem	
Szakdolgozat címe: Identitásalkotó tájelemek Székesfehérváron			
Tervlap száma, címe: 2. Identitásalkotó tájelemek, táji értékek és területhasználatok			
Készítette: Boller Eszter Johanna Neptun kód: RD0EJB		Konzulens: Dr. Földi Zsófia	M=1:75 000
			2023. 11. 05.